

CAPACITEIT LIGT NIET MEER OP HET HAKBLOK

MARINEBLAD

KVMO

1883 | 2025

Themanummer Groot Bovenwater

Maximaliseren van gevechtskracht

Proeflancering Tomahawk:
observaties van de commandant

De rechtelijke status van
militaire hospitaalschepen

Het Future Maritime
Operating Concept

75 jaar sinds het
Korea-uitzendbesluit

4

2025

JAARGANG 135



Graag bijschrift:
Zr.Ms. *Van Amstel* escorteert het
Russische fregat *Admiral Grigorovich*
door de EEZ, 20 juni 2025 (foto:
Mediacentrum Defensie)



Capaciteit ligt niet meer op het hakblok

Voor u ligt het tweede themanummer van dit 135ste jaargang. Nadat onze maarteditie de horizon van de mijnenbestrijding heeft verkend, is in deze editie het woord aan de eenheid Groot Bovenwater (GBW). Een themanummer dat, zoals gastcolumnist en groepscommandant GBW KTZ Klaasjan Schipper verder toelicht, vanzelfsprekend en net als de vorige special gericht is op de (nabije) toekomst.

Vanzelfsprekend, omdat GBW voor de komende jaren vele projecten op de rol heeft staan. Toch wil ik heel kort stilstaan bij hoe we nu eigenlijk in een situatie beland zijn, waarbij in een tijdsbestek van een aantal jaar vrijwel de complete bovenwatervloot (alsook de onderwatervloot) vervangen moet worden. Hoezeer we niet te lang moeten stilstaan bij de kaalslag op de krijgsmacht en de marine inzake het opeten van het vredesdividend, is het ook niet juist hier helemaal niet op te reflecteren. Want of je er nu van links of van rechts naar kijkt, die kaalslag is wel de grondoorzaak van de situatie waar de vloot zich nu in bevindt. De bezuinigingsrondes uit de eerste twee decennia van deze eeuw, hebben vooral uitstelgedrag veroorzaakt. 'We nemen nog even geen besluit, want nu een besluit nemen leidt tot weer een capaciteit op het hakblok.' Vanuit dat perspectief best een logische redenering, maar we zitten nu wel met een enorme uitdaging.

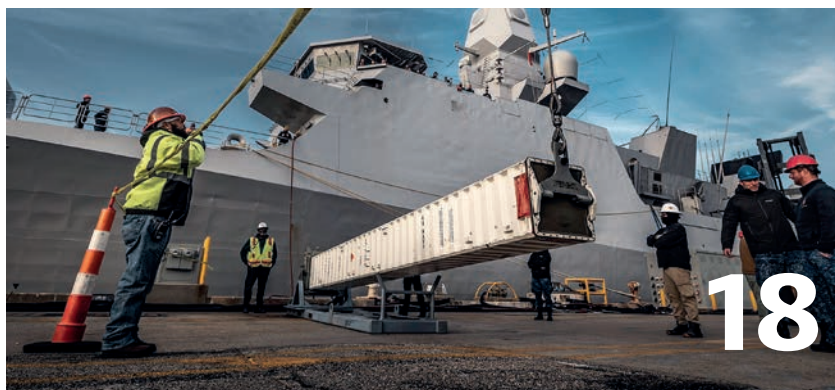
De vraag is dan ook of we hier als Nederland nu een collectieve les in hebben geleerd. Ik durf wel te stellen dat er regelmatig gewaarschuwd is voor de gevolgen van wegbezuiniging. In ieder geval door mijn voorgangers in het publieke domein, maar ook door velen van u intern op het Ministerie van Defensie. Het waarschuwen over de staat van de vloot gaat al terug naar de tijd van Tromp en De Ruyter.

Met het borgen van de tweeprocentnorm van het Bruto Binnenlands Product, met zicht op drieënhalf tot vijf procent – zoals recent is ingezet door de Secretaris-Generaal van de NAVO –, is ruimte ontstaan voor het weer op orde brengen van een op haar taak berekende zeemacht. Een enorme uitdaging waarvan ik in ieder geval het vertrouwen heb dat we daar samen toe komen. Want ook dat hebben we in het verleden aangetoond te kunnen.

KTZ (LD) Joris ten Berg
Voorzitter KVMO

‘De vraag is of we hier als Nederland nu een **collectieve les in hebben geleerd**’

Inhoud



Op de cover:

Opname van de proeflancering van een Tomahawk-raket vanaf het LCF Zr.Ms. *De Ruyter*, maart 2025. De lancering is een belangrijke stap in de toevoeging van land-attack (deep-strike) capaciteit bij CZSK (foto: A. Zwaal | Mediacentrum Defensie).



08 Het Future Maritime Operating Concept

Yvo de Haas

Het FMOC beschrijft hoe de marine zich aanpast aan een veranderende wereld, met aandacht voor geopolitieke verschuivingen, klimaatverandering, demografie en technologische innovaties. Ontdek hoe deze factoren de toekomstige rol en inzet van de Nederlandse marine bepalen.

18 First of Class

Welmer Veenstra

KLTZ Veenstra deelt zijn unieke ervaringen met de primeur van de Tomahawk-lancering vanaf Zr.Ms. *De Ruyter*. Hij belicht het intensieve voorbereidingsproces, de geslaagde uitvoering en zijn persoonlijke observaties over deze belangrijke uitbreiding van de Nederlandse defensiecapaciteit.

24 Militaire hospitaalschepen

Martin Fink

Nu geopolitieke spanningen toenemen, staat de mogelijke inzet van militaire hospitaalschepen weer op de agenda. KTZ Fink verkent de complexe oorlogsrechtelijke status van deze speciale vaartuigen met een focus op de bescherming en beperkingen die het internationaal recht voorschrijft.

32 Het Nederlandse Korea-uitzendbesluit

Anselm van der Peet

Hoe ziet de Nederlandse deelname aan de Koreaoorlog in 1950 eruit door de lens van de huidige discussie over Hoofdtak 1 en 2? Van der Peet trekt parallellen met hedendaagse geopolitieke spanningen, waarbij de rol van de Koninklijke Marine in het verdedigen van internationale belangen wordt benadrukt.

40 Interview professor Theo Brinkel

Bas Naafs

In april bereikte Theo Brinkel de pensioengerechtigde leeftijd. Bij zijn afscheidsbijeenkomst in Leiden verzamelden collega's, vrienden en familie om te proosten op een bijzondere carrière. De redactie kreeg hierbij gelegenheid samen met Theo te reflecteren op een bijzondere periode.

EN VERDER

- 2 Voorwoord voorzitter KVMO
- 6 Gastcolumn Groepscommandant Groot Bovenwater
- 16 Cartoon
- 31 Column Jörg Noll
- 44 Recensie
- 46 Signalementen
- 47 Column Berend van de Kraats
- 48 Reacties
- 50 Verenigingsnieuws

Marineblad is een uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficiëren



De KVMO maakt deel uit van de



Colofon

ISSN: 0025-3340

Hoofdreductie:
KLTZ (LD) J.L. ten Berg
C.B. Naafs

Eindreductie
C.B. Naafs

Artikelencommissie
KTZ Y.A. van Beusekom, drs. A.A. Bon, LTZ1 (TD) ing. J.M.T. Bongartz, KTZ (LD) mr. dr. M.D. Fink, KLTZ (TD) dr. ir. W.L. van Norden EMSD, dr. A.J. van der Peet, BRIGGENMARNIS R.A.J. de Wit

Medewerkers:
KTZ K. Schipper, dr. J.E. Noll, B. van de Kraats, KLTZ (TD) b.d. H. Boomstra (cartoon)

Adres redactie
Koninginnegracht 19
2514 AB Den Haag
Tel. 070-383 95 04

marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
www.frankdewit.nl

Drukwerk
Wilco Art Books
Vanadiumweg 8
3812 PZ Amersfoort

Abonnementen
Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis. Informatie over het lidmaatschap van de KVMO staat op: www.kvmo.nl onder 'FAQ'. Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar.

Advertenties
SalesPress
T: 088-8292827
E: info@salespress.nl
I: www.salespress.nl
Profilieren in de vorm van publiceren en participeren kan niet automatisch de voorkeur bij werving inhouden.

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficiëren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). Richtlijnen voor het schrijven en aanleveren van artikelen zijn in te zien op www.kvmo.nl onder 'Marineblad'.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
info@kvmo.nl



Maximaliseren van gevechtskracht: nu en in de toekomst!

Ongeveer anderhalf jaar geleden zat ik met de staf Groot Bovenwater (GBW) in het idyllische Eernewoude voor een teamtraining. U kent het waarschijnlijk wel: visie, missie, taken en verantwoordelijkheden, focus aanbrengen. Of met andere woorden: we kijken in de spiegel en vragen ons af waarvoor wij eigenlijk op aard zijn. Wij hebben toentertijd vastgesteld dat de staf GBW er is om de gevechtskracht van onze eenheden te maximaliseren; nu en in de toekomst. Dat *mission statement* is een mooi startpunt voor mijn column in voorliggend themanummer van het *Marineblad*, want het geeft haarscherp aan voor welke uitdagingen we staan en met welke urgentie we deze uitdagingen moeten aanpakken.

Met één been in het heden, met het andere been in de toekomst. Dat suggereert een soort van spagaat, waarbij lenigheid, flexibiliteit en misschien ook wendbaarheid essentiële voorwaarden zijn om in de juiste richting(en) voorwaarts te gaan. Het is de kunst om onze balans te bewaren, de juiste keuzes te maken of prioriteiten te stellen, om daarmee niet alleen onze afschrikking op de korte termijn te maximaliseren, maar ook onze gevechtskracht voor de toekomst zeker te stellen.

In de komende tien tot vijftien jaar wordt een zeer groot deel van de huidige vloot vervangen en stromen het Multi-role Support Ship (MSS), het Anti Submarine Warfare

Frigate (ASWF), het Amfibisch Transportschip (ATS) en de Future Air Defender (FuAD) in. Noodzakelijke en essentiële vervangingsprojecten, die de bestaande capaciteiten gaan vervangen en de gevechtskracht van de vloot zullen gaan versterken. Maar ook het toevoegen van een strategische *deep strike*-capaciteit (Tomahawk) past in dit plaatje. Over het uitvoeren van de zogenaamde First of Class-lancering (FoCaL) aan boord van Zr.Ms. *De Ruyter* kunt u verderop in dit themanummer overigens meer lezen. Dat betekent dat we aan de vooravond staan van een forse en significante transitie, die veel zal gaan vragen van vrijwel alle organisatiedelen binnen CZSK. Deze transitie binnen de groep GBW is overigens al begonnen met de instroom van het Combat Support Ship (CSS), Zr.Ms. *Den Helder*; een prachtig schip waarmee we ons toekomstige voortzettingsvermogen van de vloot maximaal gaan ondersteunen.

Naast de transitie op het gebied van grootmaterieel gaan we ook op het gebied van IT (bijvoorbeeld het project GrIT en FOXTROT) en op het gebied van vastgoed volop in transitie naar een robuuste, effectieve en toekomstbestendige CZSK-organisatie. Alles bij elkaar zullen we op personeelsgebied en op het vlak van bijvoorbeeld de bedrijfsvoering stappen moeten zetten. Daar wordt binnen de doorontwikkeling OD, TD en LD verder invulling aan gegeven. Integraal 'transiteren' zal het motto zijn gedurende de komende jaren zullen we maar zeggen.

Naast een toekomstblik, bereidt CZSK zich voor de (relatief) korte termijn ook voor op een potentieel conflict. Gereedstelling voor Hoofdtak 1 loopt parallel aan, en hand in hand met de transitie naar de toekomst. Uitgangspunt is om onze afschrikking te maximaliseren en mocht het aankomen op een gevecht, om dan dat gevecht te kunnen winnen. Een tweede plek telt niet, en daarom leggen we focus op het verbeteren van de gevechtskracht van de huidige vloot en voegen we versneld een aantal essentiële capaciteiten toe die de gevechtskracht nog verder vergroten. Waar hebben we het dan concreet over? Een korte – en zeker niet uitputtende – bloemlezing.



- Onze huidige vloot wordt er niet jonger op en zal tot in het volgende decennium door moeten. Dat betekent onder andere dat *obsolescence* een uitdaging vormt, met name op het M-fregat en het LCF, maar ook op andere GBW-eenheden. Raakt *obsolescence* de gevechtskracht, dan wordt daar nu in toenemende mate prioriteit bij gelegd, bijvoorbeeld binnen DMI, maar ook binnen Wapensysteem Management (WSM). Focus ligt op de instandhouding van onze ASW-capaciteit op het M-fregat en op de instandhouding van onze IAMD-capaciteit op het LCF.
- Om onze operationele eenheden te voorzien van aanvullende functionaliteiten worden versneld een aantal capaciteiten uitgerold over de vloot. Uiteraard is *unmanned*, alsook het counteren van onbemande systemen, een gebied waar, gezien de diverse recente conflicten, met de benodigde urgentie naar gekeken wordt. De V-BAT is een concreet voorbeeld van een onbemande capaciteit (UAS) die in 2026 versneld zal worden toegevoegd aan de onbemande gereedschapskist cq. toolbox voor de vloot en het Korps Mariniers. Er gaan zonder twijfel nog vele verschillende autonome en onbemande systemen volgen. Met de ophanden zijnde oprichting van het Expertisecentrum Onbemande Systemen (ECOS) komt een versnelling op het gebied van onbemande systemen binnen CZSK en ook op het gebied van counter UAS (C-UAS) maken we versneld stappen in de goede richting. Eenheden (MD & GBW) die hebben deelgenomen aan de operatie Orange Shield (bescherming NATO Summit 2025) waren uitgerust met een diversiteit aan nieuwe systemen – bijvoorbeeld de Dillon minigun – waarbij met name de ervaringen met het C-UAS systeem dat aan boord geplaatst was van Zr.Ms. *Tromp* interessant zijn. Een operationele evaluatie zal ons daar ongetwijfeld snel meer over zeggen. Tot slot zullen vóór 2030 ook naar verwachting vier MSSen (van de Roofdierklasse) inclusief diverse modulaire wapensystemen (IAMD, EW, Long Range Loitering Munitie (LRLM), Seabed Warfare (SBW)) instromen in de vloot. Dit concept brengt additionele en flexibele *high-end* slagkracht op zee, maar is ook beschikbaar voor het beschermen van onze kritische infrastructuur op de Noordzee. Gezien de innovatieve aard van het MSS-concept wordt dit project internationaal met belangstelling gevolgd. Op dit moment vereist de urgentie voor de introductie van nieuwe systemen met name maximale snelheid. Deze snelheid gaat, gezien de ontwikkelingen op geopolitiek vlak, boven nauwkeurigheid of volledigheid. Het feit dat we in een later stadium eventueel nog een reparatieslag moeten uitvoeren om bepaalde deelaspecten binnen een keten te borgen, accepteren we op dit moment.
- Het LCF levert de noodzakelijke gevechtskracht op het gebied van (*force*) AAW, maar ook hier spelen – gezien de leeftijd van de eenheid en haar SEWACO-systemen – *obsolescence* en verminderde operationele relevantie een rol; zeker als we in oenschouw nemen dat we waarschijnlijk tot ongeveer 2035 moeten doorvaren met de huidige klasse. Om de diverse LCFen tot aan hun End Life of Type (ELOT) operationeel relevant te houden, is het instandhoudingsprogramma (IP)2 LCF in het leven geroepen. Vanuit IP2 LCF rollen we een groot aantal modifaties uit, variërend van een nieuwe EW-suite tot het Naval Strike Missile, van een nieuwe APAR Block II (voor LCF-3

en LCF-4) tot aan een nieuw Leonardo 127mm kanon en het RAM-systeem voor zelfverdediging. Het doel van IP 2 LCF is dus niet alleen om *obsolescence* issues op te lossen, maar ook om de operationele relevantie te borgen tot aan het einde van de levensduur van het LCF.

Bovenstaande *snapshot* maakt duidelijk dat voor de aankomende jaren meer dan voldoende werk op de plank ligt. Veel werk dat we moeten plannen en uitvoeren in tijden van personele schaarste, die ons bijna dagelijks noodzaakt de juiste keuzes te maken. Wat doen we nu en wat kan er misschien later? Doen we de dingen goed? Gelukkig loopt de instroom van nieuw personeel op vele vlakken voorspoedig, maar het zal tijd vergen tot de personeelsopbouw kwantitatief en kwalitatief weer volledig op orde is. Als ik puur kijk naar de vulling aan boord van de operationele eenheden, dan ben ik trots op de manier waarop we nieuw personeel omarmen, maar maak ik me ook zorgen over de vulling van diverse categorieën, de zogenaamde knelpuntscategorieën. Gaten in een bemanningslijst van een eenheid raken direct de operationele gereedheid en dus de maritieme gevechtskracht. We werken als CZSK hard aan een evenwichtige personeelsopbouw, maar soms is de realiteit weerbarstig en werkt de wet van de kleine getallen niet in ons voordeel. Uitval van één SGT ODVB netwerkbeheerder, van één SGT TD SEWACO of van één HOD/EO, is met de huidige schaarste soms moeilijk op te vangen, raakt direct onze personele gereedheid en maakt pijnlijk duidelijk hoe dun we in bepaalde categorieën op het ijs staan. Wat dat betreft is en blijft het alarmfase 1. Doel is om kwantitatief en kwalitatief te (blijven) groeien. Krimpen is geen optie! Groeien – naar 100.000 mannen en vrouwen in 2030 is randvoorwaardelijk om de gevechtskracht van onze eenheden, nu en in de toekomst, te kunnen garanderen. Nieuwe arbeidsplaatsen schieten links en rechts uit de grond; noodzakelijk voor een robuuste en toekomstbestendige defensie (die de operationele eenheden effectief ondersteunen). Het vullen van onze operationele eenheden met enthousiast en vakbekwaam personeel heeft voor mij als GC GBW echter altijd de hoogste prioriteit. Een scheepsbemanning gaat immers naar zee om dat wat ons dierbaar is te beschermen. Aan ons allen de taak om niet alleen de materiele gereedheid op orde te brengen, maar ook de personele gereedheid. Onze mensen bepalen in ultimo het verschil tussen winst en verlies; tussen goud en zilver.

De toekomst bestaat – net zoals in het verleden het geval was – uit uitdagingen maar zeker ook kansen. Het geeft positieve energie om samen de verschillende uitdagingen het hoofd te bieden, de kansen te verzilveren, en samen te bouwen aan een Koninklijke Marine waar iedereen meehelpt aan het maximaliseren van onze operationele slagkracht: nu en in de toekomst!

KTZ Klaasjan Schipper, Groepscommandant Groot Bovenwater



Het Future Maritime Operating Concept

Kenmerken, trends en gevolgen in de operationele omgeving

Vanuit de Bestuursstaf in Den Haag is in 2023 en 2024 gewerkt aan het Strategisch Concept (SC) en het Future Operating Concept (FOC), producten uit de cyclus van Strategie- en Krijgsmachtontwikkeling (SKMO).¹ Aan beide concepten is vanuit CZSK door het bureau Strategie en Advies de maritiem-inhoudelijke bijdrage geleverd. Uit dezelfde periode stammen Defensienota 2022 en Defensienota 2024.²

De behoefte aan dit zogenoemde Future Maritime Operating Concept (FMOC) ontstond enerzijds om in discussies over het SKMO en de Defensienota één verhaal te kunnen uitdragen en anderzijds om voor CZSK een maritieme verdieping aan te brengen waar dat in de defensiebrede beleidsstukken niet kon. Logischerwijs kent het FMOC daarom twee onderscheidene delen. Ten eerste, wat is de bijdrage van de Koninklijke Marine (KM) aan de taken van de krijgsmacht, zoals opgenomen in het SC en het FOC? Ten tweede, welke ontwikkelingen – in alle dimensies – zijn relevant voor de wijze van toekomstig KM-optreden? Dit artikel schetst de aanleiding en het ontstaan van het FMOC en de hoofdlijnen van de inhoud.³

LEES VERDER →

Zr.Ms. *Tromp* voert luchtverdedigingstaken uit tijdens NAVO-oefening Ramstein Flag 2025 (foto: Mediacentrum Defensie)



Het Future Maritime Operating Concept

De rol van de Koninklijke Marine

De krijgsmacht is er om de belangen van het Koninkrijk te beschermen.⁴ Deze belangen zijn opgesomd in de *Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden*⁵ en bestaan uit economische, fysieke, ecologische en territoriale veiligheid, de internationale rechtsorde en stabiliteit en de sociale en politieke stabiliteit. Hoewel nu de meeste aandacht uitgaat naar de territoriale veiligheid, bekijkt de regering dit terecht veel breder. De rol van de KM begint met de definitie van *seapower*, of maritieme macht. Dit verwijst naar de mogelijkheid van een land om militaire, economische en politieke invloed uit te oefenen door middel van controle en gebruik van zeeën en oceanen, niet alleen door marines; ook kustwacht, koopvaardij en civiel-maritieme industrieën dragen hieraan bij. En niet alleen invloed op zee, maar ook vanuit zee in andere dimensies en domeinen.⁶

De verbonden zeeën en oceanen en het recht van de vrije zee zorgen ervoor dat de marine vrijwel overal waar de regering invloed wil uitoefenen, kan optreden. Deze mobiliteit, gecombineerd met een groot voortzettingsvermogen, zorgt voor een groot bereik van operaties. De veelzijdigheid van de KM blijkt uit een groot aantal verschillende soorten operaties waartussen de eenheden moeiteloos kunnen wisselen: van een oefening in het hoogste geweldsspectrum en inzet als afschrikking, naar razendsnel overgaan in daadwerkelijke hulpverlening in het kader van noodhulp. Deze veelzijdigheid en flexibiliteit in maritiem optreden van vloot en mariniers komt goed uit bij de toepassing van de *circle of seapower*: een breed palet van rollen die gelijktijdig kunnen worden uitgevoerd in een breed geweldsspectrum, van *international engagement*, via *good order at sea*, naar *warfighting* en weer terug.⁷

In een multipolaire wereld met statelijke en niet-statelijke actoren laten gevolgen van conflict zich wereldwijd voelen. Zo gaat het conflict tussen Rusland en Oekraïne gepaard met verdachte activiteiten op de Noord- en Oostzee en had de Russische blokkade van Oekraïense graantransporten direct invloed op de voedselprijzen en -zekerheid in Afrika. Activiteiten van de niet-statelijke Houthis-rebellen in de Rode Zee hangen nauw samen met het conflict tussen Israël en Hamas. Geopolitieke grootmachten gebruiken deze regionale conflicten, proxy-oorlogen, in hun voordeel of stimuleren deze.

‘Samenwerking met andere Noordzeelanden en civiele partners, zoals de eigenaars van de infrastructuur en de Kustwacht is cruciaal’



De circle of seapower (bron: H. Warnar, 2021)

Effecten en taken Koninklijke Marine

Hoewel de zee een *global common* is, heeft CZSK voor het FMOC gekozen de regionale indeling van het SC en FOC te volgen. Hiermee is het FMOC ook in lijn met de voor de Defensienota 2024 gekozen indeling.

Beschermen Nederland

De Noordzee is één van de drukst bevaren scheepsroutes ter wereld en Rotterdam is met afstand de grootste haven van Europa. De Maasstad vormt dan ook samen met de havens van Antwerpen en Hamburg de toegangspoort tot Europa. Deze havens zijn van belang voor de handelsstromen en, in oorlogstijd, ook voor de aanvoer van versterkingen, onderdelen, voorraden en grondstoffen. De Noordzee is daarnaast een kritiek knooppunt van vitale infrastructuur, waaronder kabels voor telecommunicatie en infrastructuur voor energievoorziening, zoals (gas)pijpleidingen, stroomkabels en windmolenparken. Zowel voor informatievoorziening en -uitwisseling (data) als voor de energievoorziening is Nederland steeds meer afhankelijk van deze infrastructuur. Beschadiging of vernietiging hiervan ontregelt de Nederlandse samenleving.

In lijn met de Defensienota 2024 dient de KM bij te dragen aan de bescherming tegen hybride aanvallen op de vitale onderwaterinfrastructuur. Samenwerking met andere Noordzeelanden en civiele partners, zoals de eigenaars van de infrastructuur en de Kustwacht is cruciaal. Daarnaast heeft de marine een prominente rol in het geval van een dreiging vanaf de zeezijde (op, boven en onder water) in een gewapend conflict. Het kan dan verstandig zijn de tegenstander ver weg van Nederland aan te grijpen.

Beschermen Caribisch deel van het Koninkrijk

Voor de bescherming van het Caribisch deel van het Koninkrijk kan Nederland niet terugvallen op het NAVO of EU-verdrag. Daarnaast zijn de afstanden tussen de Caribische landen onderling en Nederland groot. De aard van de dreiging is hier wel anders. Met name de instabiliteit van Venezuela vormt een potentiële bedreiging van de eilan-

den. Ook hebben de eilanden last van georganiseerde criminaliteit en trachten China en Rusland hun invloed in de regio te vergroten. Tot slot speelt de KM een belangrijke rol bij het bestrijden van de effecten van natuurrampen, zoals orkanen. Een permanente geloofwaardige afschrikking is een belangrijke capaciteit in de West.

Afschrikken en verdedigen Noord- en Oost-Europa

De beoogde effecten voor de gebieden die in de Defensienota 2024 Noord- en Oost-Europa genoemd worden, zijn afschrikking en verdediging. Voor de KM leidt dat in eerste instantie tot opereren in en op de Europese zeeën, de Noord-Atlantische Oceaan en in het Arctische gebied. Het optreden omvat diverse aspecten uit de *circle of seapower* en kan goed geïllustreerd worden aan de hand van de deelname van Zr. Ms. *Tromp* aan eerst Baltic Sentry, gericht op het in kaart brengen van de hybride dreiging en het beveiligen van de vitale onderwaterinfrastructuur op de Oostzee, gevolgd door deelname aan Joint Viking: een oefening in het hogere deel van het geweldsspectrum, namelijk de verdediging van het NAVO-verdragsgebied, namelijk de verdediging van het NAVO-verdragsgebied in het Hoge Noorden. Aan deze oefening namen ook de arctisch getrainde amfibische capaciteiten van vloot en mariniers deel. Trainen in internationaal verband versterkt de interoperabiliteit tussen de verschillende NAVO-landen en draagt daarmee in belangrijke mate bij aan de NAVO-afschrikking van Rusland.

De Atlantische Oceaan vormt navelstreng tussen het Europese continent en de trans-Atlantische bondgenoten; de Verenigde Staten en Canada. Wederzijdse handel, alsook

de aanvoer van militaire versterking vindt voor het grootste deel plaats via zee. De trans-Atlantische Sea Lines of Communication (SLOCs) vormen een logisch doelwit van Rusland. De geografie van het noordelijk deel van de Atlantische maakt in eerste instantie de BEAR-gap (Svalbard, Bereneiland en de Noordkaap) en in tweede instantie de GIUK-gap (Groenland, IJsland en het Verenigd Koninkrijk) tot de locaties waar NAVO de Russische vloot, en dan vooral de Russische onderzeeboten, moet tegenhouden.⁹

Door het smelten van de poolkappen wordt het arctische deel van de Atlantische Oceaan steeds vaker bevaarbaar, waardoor de mogelijkheden toenemen voor Russische maritieme eenheden om de Atlantische Oceaan te bereiken. En via de Noordoost Passage kunnen eenheden van de Pacific Vloot aansluiten in de Atlantische Oceaan. Moskou heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd in capaciteiten die juist in deze regio goed inzetbaar zijn, waaronder ijsbrekers en infrastructuur. De voornaamste maritieme dreiging gaat in deze regio uit van Russische onderzeeboten en lange afstand geleidewapens. Geavanceerde onderzeebootbestrijdingscapaciteiten en Integrated Air and Missile Defence-capaciteiten zijn benodigd om deze twee dreigingen het hoofd te bieden en de trans-Atlantische verbinding in stand te houden. Wat de noordflank uniek maakt, is dat hier het NAVO-verdragsgebied direct grenst aan 'het Bastion', een voor het Kremlin essentieel gebied voor zijn Second Strike Capability.¹⁰ Vanwege dit Russische strategische belang zijn de landmassa's op de Noordflank een potentieel doelwit voor Russische interventie.¹¹ De Svalbard-eilanden lopen het risico op inva-



Ligging van de GIUK-gap, BEAR-gap en het Russische Bastion (bron: Rand Europe⁸)



sie voor het vergroten van hun Anti-Access Area Denial (A2AD)-capaciteit.¹²

In de competitiefase is een duidelijk toegenomen geopolitiek belang van deze regio, bijvoorbeeld in de strijd om grondstoffen.¹³ China noemt zichzelf een 'near Arctic State', gezien hun deelname aan de strijd om de *global commons* in deze regio. Specifiek voor de Oostzee valt op te merken dat deze met de toetreding van Zweden en Finland nagenoeg volledig omsloten wordt door NAVO-landen. Vanwege hun directe belangen en op dit gebied afgestemde capaciteiten, ligt het voor de hand dat zij hier opereren, maar dat staat een optreden van de KM niet in de weg zoals Zr. Ms. *Tromp* heeft gedemonstreerd. De inzet van nichecapaciteiten kan evenwel aanleiding zijn. Evenals aan de Noordflank, vormen grote delen van dit gebied een *littoral* omgeving, waardoor inzet van een *littoral raiding force* goed mogelijk is.

Stabiliseren Noordelijk Afrika en Midden-Oosten

De Middellandse Zee vormt de maritieme verbinding tussen Noordelijk Afrika en Europa, de Atlantische Oceaan, de Zwarte Zee en via het Suezkanaal en de Rode Zee tot de Indische Oceaan. Dat maakt dat dit gebied van invloed is op de veiligheidsbelangen van het Koninkrijk, de EU en de NAVO. De Defensienota 2024 noemt het bijdragen aan de stabiliteit van het Midden-Oosten en Afrika als de primaire taak voor deze regio, vooral door het ondersteunen van regionale overheden. Bevolkingsgroei en urbanisatie leiden tot megasteden in de kustgebieden. Zowel statelijke als non-statale actoren zijn in Noord-Afrika en het Midden-Oosten betrokken bij mensensmokkel, wapenhandel, piraterij, ondermijning en extremisme. Hierbij hebben ook de non-statale actoren toegang tot moderne technologie, ondersteund door de grote statelijke actoren, waardoor hun dreiging toeneemt. Stabiliteit vermindert de vatbaarheid voor ongewenste buitenlandse inmenging en beperkt ongewenste effecten als toenemende migratiestromen.

De marine kan preventief bijdragen door middel van *capacity building* waar mogelijk en militair ingrijpen in NAVO-, EU- of gelegenheidsverband waar noodzakelijk. Om evacuatie uit te voeren of de internationale scheepvaart te beschermen is het noodzakelijk dat eenheden met een grote mate van zelfstandigheid kunnen optreden onder klimatologisch extreme omstandigheden. De kenmerken van maritiem optreden maken het mogelijk deze regio te stabiliseren, ook wanneer optreden niet op land, maar wel vanuit zee mogelijk is, zoals recente inzet van Zr. Ms. *Tromp* en Zr. Ms. *Karel Doorman* in de Rode Zee tijdens Operatie Aspides. Een uitzending die uitstekend in de *circle of seapower* te oriënteren is en zich richt op het handhaven van verschillende belangen uit de Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden, zoals economische en ecologische veiligheid, internationale rechtsorde en stabiliteit¹⁴.

< Zr. Ms. *Evertsen* tijdens de Britse Carrier Strike Group 21. Het LCF bezocht hiermee de Indische Oceaan en de Pacific. Gedurende deze reis opereerde de *Evertsen* met Europese en regionale partners en toonde Nederland haar betrokkenheid bij de regio (foto: Royal Navy Imagery, Crown Copyright)

'De kenmerken van maritieme capaciteit maken de Koninklijke Marine bij uitstek geschikt veelzijdig ingezet te worden, wanneer de politiek dat vraagt, waar ook ter wereld'

Beïnvloeden Indo-Pacific

De Indo-Pacific¹⁵ is een van belangrijkste potentiële maritieme en geopolitieke conflictgebieden. Zeeroutes en maritieme knooppunten in dit gebied zijn de slagaders van de wereldeconomie. De handel tussen Europa en Azië vertegenwoordigt 60 procent van het mondiale totaal. Een schip dat vertrekt uit Shanghai, Kyoto of Seoel moet onderweg rekening houden met diverse statelijke en non-statale dreigingen. Een vrije, veilige en stabiele maritieme omgeving is van strategisch belang voor de EU en dus ook voor Nederland als handelsland.¹⁶ Ontwikkelingen in die regio hebben een toenemende invloed op onze wereldwijde welvaart en collectieve veiligheid.¹⁷ Dat vraagt ook een inspanning van Nederland. In een multipolaire wereldorde met een agressievere Rusland, een assertievere China, toenemende activiteiten vanuit Iran en Noord-Korea en in algemene zin een toenemende rol van de *global south* is de kans op confrontaties met andere mogendheden over belangen als grondstoffen groter dan voorheen. De KM opereert hier overwegend met gelijkgestemde landen, zoals Indonesië, Zuid-Korea en Japan. Den Haag heeft aangegeven elke twee jaar een schip naar de Indo-Pacific te willen sturen om samen met Europese en regionale partners onze gedeelde belangen en waarden te verdedigen.¹⁸

Nederlandse marine-operaties staan voornamelijk in het teken van het bewaken van de *good order at sea* door te laten zien dat in alle zeegebieden vrije doorvaart een gegeven moet zijn.¹⁹ Andere vormen zijn het onderhouden van diplomatieke betrekkingen en het ondersteunen van economische activiteiten met vlagvertoon en havenbezoeken, het bieden van noodhulp en deelnemen aan gezamenlijke oefeningen met vloot- en marinierseenheden. Ondertussen moeten de capaciteiten van de KM in dit deel van de wereld gereed zijn voor *warfighting*. Dit kan tegen non-statale actoren of proxy's zijn, zoals piraten, rebellengroepen of terroristen, of tegen statelijke actoren. Een van de grote uitdagingen van de Indo-Pacific is dat de afstanden groot zijn. Maritieme eenheden zijn evenwel prima in staat door hun wereldwijde mobiliteit, zelfstandigheid en voortzettingsvermogen lange tijd ver van de thuisbasis te opereren. Eenheden van de Koninklijke Marine die in deze regio inzet zien, moeten dit in het hoogste geweldsspectrum kunnen. Samenwerking vereist het vermogen interoperabel te zijn met partners buiten het NAVO-verdragsgebied.



Met de jaarlijkse Joint Arctic Training (JAT) in Noord-Noorwegen, in combinatie met internationale amfibische oefeningen, wordt de inzetbaarheid in dit bijzondere deel van het NAVO verdragsgebied gegarandeerd (foto: Mediacentrum Defensie)

Inzet van de Koninklijke Marine

De marine richt zich in eerste instantie op de bescherming en verdediging van de veiligheidsbelangen dichtbij huis: rondom Nederland of de Caribische delen van het Koninkrijk, maar ook door de verdediging van het bondgenootschappelijk (NAVO) grondgebied. Capaciteiten die de vloot daarvoor nodig heeft zijn in tweede instantie ook geschikt om de veiligheidsbelangen verder van huis te beschermen en verdedigen, bijvoorbeeld op de Zuidflank van Europa, in de Indische Oceaan of in de Pacific. De kenmerken van maritieme capaciteit maken de Koninklijke Marine bij uitstek geschikt veelzijdig ingezet te worden, wanneer de politiek dat vraagt, waar ook ter wereld.

Het maritieme domein in de toekomst: gevolgen voor de KM

Er zijn vier belangrijke trends in de operationele omgeving, die een grote invloed hebben op het maritieme domein: 1) verschuiving naar een multipolaire wereld, 2) klimaatver-

andering, 3) demografische omslag en 4) technologische veranderingen. Deze ontwikkelingen leiden tot een toename van complexiteit in besluitvorming, ontwikkeling en operationeel optreden. De krijgsmacht moet zich aanpassen aan deze veranderingen om effectief te blijven.

Multipolaire wereld

De wereld verandert van een unipolaire wereld met de VS als enige wereldmacht, naar een multipolaire wereld met verschillende machtscentra. Dit leidt tot meer competitie om invloed en toegang tot grondstoffen tussen statelijke en niet-statelijke actoren, waaronder grote bedrijven en megasteden. De *rule based international order* staat onder druk. Het is niet langer ondenkbaar dat het Koninkrijk direct in een conflict betrokken raakt. De gevolgen voor de marine zijn groot. De KM moet in staat zijn alle veiligheidsbelangen van het Koninkrijk te behartigen. Verdediging van zowel eigen als bondgenootschappelijk grondgebied is cruciaal, evenals de collectieve verdediging tegen statelijke en niet-statelijke actoren onder het niveau van een gewapend conflict.

Voor het maritieme domein richt de KM zich op capaciteiten zoals geïntegreerde luchtverdediging, onderzeebootbestrijding, amfibische optreden, *deep precision strike* en mijnenbestrijding. Ook is bescherming van infrastructuur en de SLOCs noodzakelijk om de welvaart van Nederland en zijn partners te behouden. De toenemende geopolitieke strijd en het gebruik van proxy's leiden tot een vervaging van het onderscheid tussen de drie hoofdtaken van Defensie. De marine moet gereed zijn het gevecht ad hoc aan te gaan, lang vol te houden en te winnen. Taken hoog in het geweldsspectrum worden steeds meer gecombineerd met taken die bijdragen aan de internationale rechtsorde.

Voortzettingsvermogen en kwantiteit winnen aan belang. Kwantiteit vormt daarmee een kwaliteit op zichzelf, omdat het de marine in staat stelt langer en effectiever te opereren. Verliezen zijn niet uit te sluiten en dat heeft op termijn gevolgen voor de balans tussen hoogtechnologische en aantallen eenheden. De ondersteuning van de vloot moet ook weerbaar zijn, met andere eisen aan beveiliging, bescherming en manier van werken. Samenwerking met andere maritieme partners is hiervoor onontbeerlijk. Het belang van (strategische) autonomie en daarmee de beschikking over (zelfscheppende) maritieme industrie in Nederland en Europa neemt toe. Tenslotte eist de veranderende wereld en de toenemende dreigingen meer van het personeel, waarbij een hogere mate van continue gereedheid noodzakelijk is. De organisatie moet zich realiseren dat daadwerkelijk verlies kan optreden en dat pre-conflict activiteiten of zelfs conflict snel kunnen ontstaan.

Klimaatverandering

Klimaatverandering leidt tot weersextremen. Dit heeft veiligheidsimplicaties voor landen die niet de middelen hebben om hun bevolking en grondstoffen te beschermen. Ook de veranderingen in voedselproductie en visserij hebben invloed op de internationale veiligheid. Verandering leidt tot een grotere toegankelijkheid van het poolgebied, waardoor vlooteenheden mogelijk noordelijker moeten opereren en inzetbaar moeten zijn bij extremere omstan-

‘Er moeten hervormingen plaatsvinden in de ondersteuning van eenheden, omdat deze belangrijker wordt in een bedrijfsvoering die gebaseerd is op minder mensen’

digheden. Dat stelt eisen aan materiaal en personeel. De marine-eenheden moeten naast hun gevechtstaak ook kunnen bijdragen aan hulpverlening bij natuurrampen. Dat vraagt om veelzijdig inzetbare capaciteiten. Verduurzaming van de KM draagt bij aan het voortzettingsvermogen door een lagere energiebehoefte, kan bijdragen aan de gevechtskracht en draagt bij aan maatschappelijke acceptatie. De faciliteiten van de marine moeten ook voorbereid zijn op de gevolgen van klimaatverandering, zoals een stijging van de zeespiegel en extreme omstandigheden. Bij de ontwikkeling van nieuwe capaciteiten, waaronder infrastructurele behoeften, moet hiermee rekening worden gehouden.

Demografie

Sociale spanningen en migratie ontstaan door krimp en vergrijzing in delen van de wereld, terwijl ontwikkelingslanden een grote bevolkingsgroei kennen. Demografische veranderingen leiden tot nieuwe bedreigingen die eisen stellen aan de capaciteiten van de KM. De kans op migratie vanuit Noord-Afrika en andere delen van de wereld richting Europa neemt toe, evenals de kans op conflicten in drukbevolkte kustgebieden. Maritieme capaciteiten spelen hierbij een rol, vooral bij het beheersen van migratiestromen over zee. De demografische veranderingen hebben ook invloed op de KM zelf. De krapte op de Nederlandse arbeidsmarkt houdt aan, waardoor de beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel onder druk staat. Dat betekent het aanpassen van de bedrijfsvoering om kleinere of wisselende bemanningen mogelijk te maken en het toepassen van innovatieve technologieën om met minder mensen betere effecten te bereiken. Er moeten hervormingen plaatsvinden in de ondersteuning van eenheden, omdat deze belangrijker wordt in een bedrijfsvoering die gebaseerd is op minder mensen.

De Koninklijke Marine moet ook stappen zetten om uit een breder arbeidspotentieel te putten en de samenwerking met civiele partners te vergroten. Daarnaast moeten behoud, instroom en training kwalitatief groeien om de gevolgen van de demografische veranderingen te beperken. Mogelijk is een gegarandeerde vorm van instroom noodzakelijk om te kunnen voorzien in de personele behoefte, waaronder een al dan niet gedeeltelijke of selectieve opkomstplicht.

Technische ontwikkelingen

Er vinden ongekende technologische veranderingen plaats, met doorbraken in kunstmatige intelligentie, onbemande systemen en quantumtechnologie. De combinatie van steeds hoogwaardiger sensoren en geavanceerde *processing* maken de domeinen waarin de krijgsmacht opereert transparanter en veranderen de wijze van militair optreden. Daarnaast raakt moderne techniek toegankelijker, ook voor kleinere, niet statelijke, actoren. De combinatie van AI en betere sensoren maakt het maritieme domein transparanter. Dit vereist een aanpassing in de wijze van optreden, omdat onzichtbaarheid afneemt. Transparantie vormt naast een bedreiging ook een kans. Het detecteren van een vlootverband of eenheid mariniers wordt eenvoudiger, waardoor het optreden meer gedistribueerd zal plaatsvinden.

Multidomein en informatie gestuurd optreden

Een robuuste C4I en cyber infrastructuur is noodzakelijk om onder alle omstandigheden eenheden tijdig van noodzakelijke informatie te kunnen voorzien. Een dominante informatiepositie en een manier om deze op de juiste plek te krijgen zijn nodig om sneller betere besluiten te kunnen nemen dan de tegenstander. Uiteindelijk zitten sensoren, Command-and-Control (C2)-nodes en effectoren in één netwerk zodat bijvoorbeeld een raket vanaf een wapenplatform door een C2-node afgevuurd wordt op informatie van een sensor op weer een derde platform. De groeiende rol van informatiegestuurd optreden vereist weerbaarheid tegen een verstoring hiervan, zowel aan de technische als de menselijke kant. De Koninklijke Marine richt zich op de inzet van cyber als operationele *enabler* maar ook als operationele capaciteit.

Onbemande systemen

De Koninklijke Marine maakt een inhaalslag inzake onbemande systemen. Tegenstanders en partners hebben veel ervaring opgedaan en de technologische ontwikkeling gaat snel. Onbemande systemen maken opschaling en gedistribueerd optreden eenvoudiger en zijn nodig om de slagkracht te vergroten. De Koninklijke Marine richt zich op revolutionair laag bemande schepen, drones in de lucht, onder- en op het water, voor Intelligence, Surveillance & Reconnaissance (ISR), logistieke toepassingen en wapeninzet. Onbemande systemen moeten doorgroeien om ook onderling samen te werken met minimale menselijke controle. We zullen hierbij maximaal gebruik maken van capaciteiten, expertise en ervaringen van partners. Met de introductie van nieuwe onbemande capaciteiten neemt de hoeveelheid gegenereerde operationele informatie verder toe. Verwerking hiervan vereist een hoge mate van automatisering op basis van nieuwe technologieën zoals AI en *Machine Learning*.

Nieuwe filosofie voor capaciteitsontwikkeling

De KM moet kortcyclischer beschikken over capaciteiten om zo sneller aan te sluiten bij nieuwe ontwikkelingen. Dit is mogelijk door schepen modulair uit te rusten en prioriteit te geven aan softwareoplossingen boven hardware. Langere ontwikkeltrajecten zijn soms onvermijdelijk, maar de marine zal dit in zulke gevallen moeten combineren met kortcyclische. Dat kan bijvoorbeeld door laag en onbemande capaciteiten, deels tijdelijk, toe te voegen aan de grote, bemande wapensystemen.

Afsluitend

Met het Future Maritime Operating Concept zijn de *ways* en in hoofdlijnen de *ends* in kaart gebracht. Het is nu zaak op basis van de geschetste trends de *ends* te verdiepen en de *means* te bepalen. Met de publicatie van dit artikel heeft auteur dezes een brede basis willen leggen voor de discussie over een toekomstbestendige Koninklijke Marine. U bent natuurlijk altijd welkom bij Strategie en Advies om hierover mee te denken.

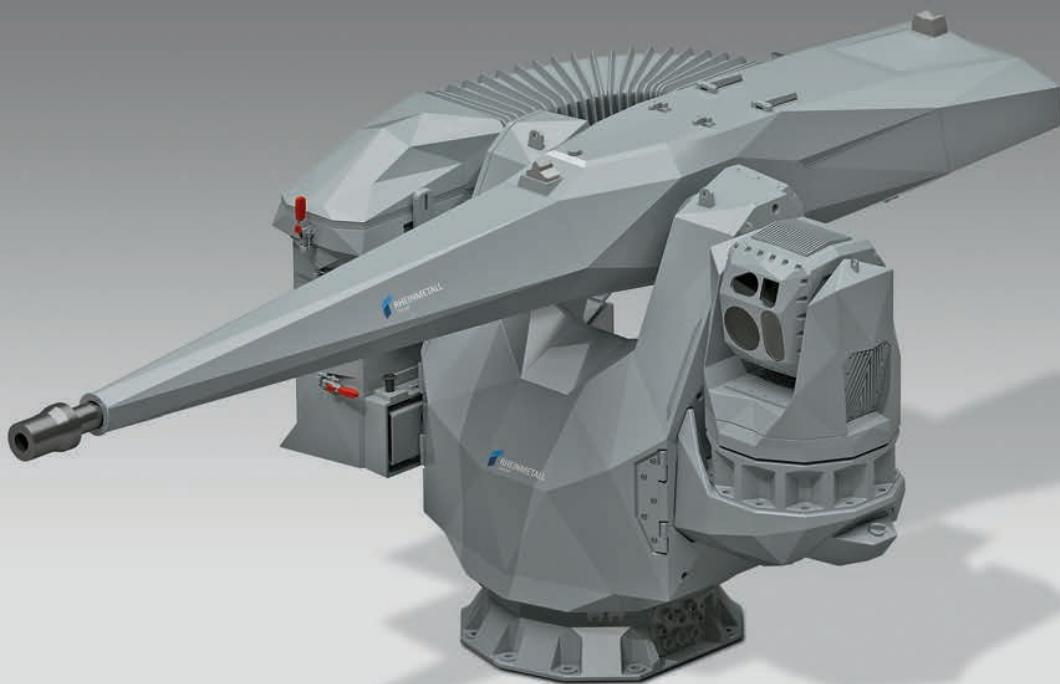
KLTZ Y. (Yvo) de Haas is analist bij de afdeling Strategie en Advies van de Directie Informatie, Bedrijfsvoering en Bestuur van het Commando Zeestrijdkrachten.

Noten

- 1 In zijn artikel *Werken aan de toekomstige Krijgsmacht* beschreef KLTZ(TD) Van Norden het ontstaan van het Capability Plan en gaf hij een introductie in de overige producten uit het SKMO-proces, Marineblad 5-2024. De producten zijn Departementaal Vertrouwelijk en daarom niet vrij beschikbaar.
- 2 Minister van Defensie, *Defensienota 2024*, september 2024, <https://www.defensie.nl/onderwerpen/defensienota/downloads/beleidsnota-s/2024/09/05/defensienota-2024>, benaderd 02 mei 2025.
- 3 Het FMOC zelf is Departementaal Vertrouwelijk, dus niet alle details kan ik hier beschrijven. Het is bij de auteur op aanvraag digitaal beschikbaar voor lezers met toegang tot MULAN.
- 4 De Nederlandse grondwet artikel 97.1 stelt immers dat de krijgsmacht er is om de belangen van het Koninkrijk te beschermen: 'Ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde, is er een krijgsmacht.'
- 5 NCTV, *Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden*, Den Haag, 2023.
- 6 Albrecht, T., *Concept of Seapower*, uit *Handbook of Military Science*, p1-17. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02866-4_17-1
- 7 Warnar, H (2021). *Grondslagen Maritiem Optreden: International Engagement*. Marineblad juli 2021, 9-14. *International Engagement* omvat al het optreden van zeestrijdkrachten anders dan reguliere oorlogvoering dat beoogt een effect bij andere staten te bereiken. Dit kunnen afschrikkende vlootmanoeuvres of oefeningen zijn, maar ook interventies, zoals embargo-operaties. Het begrip *Good order at sea* omvat alle *Maritime Security Operaties* gericht op het handhaven van de rechtsorde door *non-state actors*, zoals anti-piraterij. *Warfighting* beperkt zich niet tot een interstatelijke (groot-schalige) oorlog, maar ook oorlogvoering via (*non-state*) proxygroepen.
- 8 RAND Corporation, 'Enhancing deterrence and defence on NATO's northern flank', 2020, p6.
- 9 Kaushal, S., *Optimising the Royal Netherlands Navy for its Role within NATO*, RUSI Whitehall Report 3-24, December 2024, p9.
- 10 Het gegarandeerde vermogen van een kernmacht om een vijandelijke kernaanval te vergelden. Voor Rusland bestaat deze op de noordflank uit SSBNs, nucleaire onderzeeboten met intercontinentale ballistische kernwapens (ICBM's).
- 11 Kaushal, S., p11.
- 12 Østhagen, A., Svendsen, O., Bergmann, M., *Arctic Geopolitics – The Svalbard Archipelago*, Center for Strategic and International Studies, p6-7.
- 13 Rusland plantte al in 2007 een vlag op de zeebodem onder de Noordpool op meer dan vier kilometer diepte om zo dit deel van de Arctische Oceaan te claimen.
- 14 Kamerstuk 29 521, nr. 471 dd 8 maart 2024: Kamerbrief Artikel 100-bijdrage aan maritieme veiligheid Rode Zee.
- 15 De Indo-Pacific omvat de Indische Oceaan en het westelijk gedeelte van de Stille Oceaan.
- 16 The Hague Centre for Strategic Studies, *The EU's Naval Presence in the Indo-Pacific: What is it worth?*, Den Haag, 2023.; European Union, *EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific*, Brussel, 2021.
- 17 Ollongren, K., Speech at 19th Regional Security Summit – Shangri-La Dialogue, Singapore, juni 2022.
- 18 Ibid.
- 19 Operaties in dit kader kunnen zich richten op anti-piraterij, maar ook op *freedom of navigation* in de Taiwan Strait of de Zuid-Chinese Zee.

Cartoon





SEASNAKE30

The SeaSnake is a remote-controlled, semi-automatic, stabilized CIWS defense system with an optional integrated or detachable E/O sensor unit on a stabilized pan and tilt platform that can be moved and steered independently of the weapon.

The multi-target tracker integrated in the system represents state-of-the-art technology at the highest level and enables, among other things, simultaneous multiple target tracking and automatic target recognition.

The bus system used in the SeaSnake, which is qualified in accordance with IECEN 61508 & MIL-STD-882, facilitates integration into a Combat Management System. In addition, the SeaSnake can also be used independently as a “stand-alone” system.

The reduced weight, low silhouette and compact stealth design, in combination with its outstanding performance, favors the SeaSnake as primary armament for smaller vessels such as patrol boats and speedboats or as secondary armament for larger ships such as corvettes and frigates. The modular architecture enables the integration independent of ship types.

The KCE-30/ABM weapon unit, caliber 30 mm x173 integrated in the 30 mm SeaSnake variant, is capable of employing different types of ammunition with a high rate of fire and great precision. Different operating modes offer the possibility

between single shot and manually adjustable bursts (length & cadence) or the selection of system assistance in automatic mode. The automatic firing mode optimizes the probability of hit while reducing the amount of ammunition consumed depending on the distance and size of the threat.

The ammunition technology of the Missile Piercing Discarding Sabot (MPDS), as a sub-caliber ammunition with high kinetic energy, has a high penetration ability on impact. In addition, the Air Burst Ammunition (ABM), thanks to the integrated ABM programming module, is utilized.

The SeaSnake thus assumes the role of the preferred effector against both air targets and asymmetric threats from overwater targets in swarming or high-agility, dynamic tactics.

KEY FEATURES

- High rate of fire and efficiency
- High precision
- Air Burst (ABM) capability
- Flexible integration options (CMS & ship type)
- Reduced ammunition consumption
- Reduced weight and signature
- No deck breakthrough required

STATUS

In service



First of Class

Tomahawk-lancering:
observaties van de commandant





'Captain approved to launch one Tomahawk cruise missile!' Een bijzonder moment om als eerste Nederlandse marinecommandant deze woorden te mogen uitspreken. In dit artikel maak ik de lezer graag deelgenoot van mijn observaties als commandant tijdens het voorbereiden en uitvoeren van de First of Class Launch (FoCaL) van een Tomahawk Land Attack Missile (TLAM) aan boord van het Luchtverdedigings- en Commandofregat (LCF) Zr.Ms. *De Ruyter*.

De FoCaL was een belangrijke stap in het verwerven van de TLAM-capaciteit door het Ministerie van Defensie, zoals beschreven in de A-brief aan de Tweede Kamer! Ik benoem hier specifiek Defensie en niet zozeer alleen CZSK. TLAM is een *joint* capaciteit, gelanceerd vanaf zee. Het vergt veel meer entiteiten en organisaties dan alleen een schip. Ik verwijs daarom graag naar een eerder verschenen Marineblad-artikel hierover van KOLMARNIS J.W. van Dijk over de *land attack*-capaciteit bij CZSK² en de AJP 3.9 'Allied Joint Doctrine for Joint Targeting'.

Het primaire doel van de lancering voor CZSK en COMMIT was aantonen dat het huidige LCF, uitgerust met een Tomahawk Control System (TCS), in staat is een lancering van een TLAM voor te bereiden en uit te voeren. Tegelijkertijd toont de voorbereiding en uitvoering van deze lancering aan de Amerikaanse marine en overheid dat Nederland een serieuze partner is in het verwerven van de TLAM-capaciteit. Dit is van grote meerwaarde in het vervolgtraject van deze verwerving. Het uitvoeren van de TLAM-lancering maakt van Nederland nu een van de vier landen ter wereld die dit hebben gedaan!³



In Norfolk wordt de TLAM aan boord van het LCF gehesen

Vanwege de rubricering van (zeer) veel gegevens omtrent het lanceren van TLAM moet ik mij in dit artikel beperken tot mijn persoonlijke en algemene observaties. Ik kan niet ingaan op technische specificaties, specifieke werkwijzen en operationele doctrines.⁴ Voor de politieke en militaire overwegingen inzake de verwerving van TLAM verwijs ik naar de betreffende Kamerbrief.⁵ Ik beschrijf alleen mijn perspectief als commandant en niet de stappen die COMMIT, CZSK, de Nederlandse ambassade en anderen samen hebben moeten nemen bij het verwezenlijken van de lancering. Ik wil langs deze weg wel alle betrokkenen bedanken, zowel voor als achter de schermen, voor hun inzet om de lancering tot een succes te maken.

In dit artikel neem ik u achtereenvolgens mee door het proces van de FoCaL, de daadwerkelijke lancering en enige persoonlijke observaties.

Proces: inbouw en teststappen in Norfolk

Dankzij de vooruitziende blik ten tijde van de aanbesteding en bouw van de scheepsklasse in 1999-2000 was het überhaupt mogelijk een kwart eeuw later de FoCaL uit te voeren. Per schip werd toen f 2,5 miljoen extra uitgetrokken (post onvoorzien) om de VLS-lanceerinstallatie te verlengen ten behoeve van een eventuele TLAM-capaciteit. Dergelijke flexibiliteit in scheepsontwerpen betaalt zich dus terug.

‘Inspecties door de Amerikaanse marine moesten uitwijzen in **welke mate het schip reeds gereed was** en welke aanpassingen noodzakelijk waren’

De concrete start en voorbereidingen van de FoCaL begonnen echter in 2023. Inspecties door de Amerikaanse marine moesten uitwijzen in welke mate het schip reeds gereed was en welke aanpassingen noodzakelijk waren. Denk hierbij aan de status van het Vertical Launch System (VLS) en het aanleggen van enkele kabels tussen verschillende ruimten in het schip. Het schip had hier slechts een faciliterende rol. Het merendeel van het werk werd door COMMIT en DMI op de achtergrond uitgevoerd. Voor ons begon het eigenlijk pas echt begin 2025, vlak voor het vertrek naar Norfolk.

Vanaf dat moment werden wij intensief betrokken om het plan en de planning van de Amerikaanse marine nader af te stemmen. Hierbij was meteen duidelijk dat de *US Navy* veel tijd had ingebouwd om risico's te kunnen mitigeren. Een volstrekt logische keuze in mijn ogen, omdat je vooraf niet precies weet waar je tegenaan gaat lopen. Achteraf bleek de extra benodigde tijd niet nodig. De voorbereidingen en testen voorafgaand aan onze reis toonden hun meerwaarde.

Eenmaal in Norfolk begon de Amerikaanse marine meteen met het inbouwen van de apparatuur. Deze omvatte het TCS zelf en specifieke testapparatuur. Dit betrof zowel testapparatuur die alleen binnenliggend aan boord benodigd was, als essentiële test- en registratieapparatuur voor tijdens de lancering. Aangezien Nederland de TLAM nog niet heeft verworven, stond de apparatuur vanaf dat moment onder permanent Amerikaans toezicht. Dit werd uitgevoerd door dezelfde *contractors*, ex-US Navy onderofficieren, die de apparatuur installeerden, testten en bedienden.

Na de installatie waren logischerwijs systeemtesten nodig, zowel binnenliggend als op zee, om de correcte werking van de wapenketen aan te tonen. Voor deze fase was veel tijd ingeruimd om bij eventuele tegenvallers voldoende buffer te hebben deze te corrigeren. Gelukkig bleek dit niet nodig te zijn en functioneerde alles conform de eisen. Na het uitvoeren van de tests was het tijd om de twee wapens (inclusief een back-up) te gaan laden. De TLAM zit in een vrijwel identieke container als een Standard Missile 2. Het verschil is de lengte van de container: te weten een 25 in plaats van een 22 voet *strike*-module.⁶ Dit vereiste wel het vervangen van de adapters onderin het VLS. Na twintig jaar in positie te hebben gezeten, kwamen beide SM-2-adapters verrassend genoeg zonder enige moeite van hun plaats. Na het plaatsen van de twee nieuwe adapters zaten beide wapens snel in het VLS en konden de wapens worden aangesloten. Onze VLS-specialisten waren in staat om dit, onder toezicht van Amerikaanse specialisten, volledig zelf te doen. Nadat de kruisvluchtwapens waren aangesloten op het TCS en correct bleken te functioneren, waren wij technisch gereed voor de lancering.

Gelijktijdig met het laden van de wapens stond de Mission Control Brief (MCB) gepland. Deze MCB vond plaats op Naval Air Station Patuxent River. Hierbij waren alle betrokken organisaties fysiek of online aanwezig om groen licht te geven voor de lancering of deze uit te stellen. Alle organisaties kwamen één voor één aan het woord om de resultaten, en eventuele bijzonderheden, van de voorbe-

‘Het gehele proces van start tot einde duurde ongeveer drie uur, inclusief de vluchttijd van het wapen’

reidingen toe te lichten. Denk hierbij aan alle testanalisten, de producent van de wapens, vertegenwoordigers van de *range*, de missile test director, luchtseenheden, landeenheden en wij als lancerende eenheid natuurlijk. Het hoofd van het Tomahawk Weapon System program office, PMA-280, gaf uiteindelijk het definitieve groene licht voor het uitvoeren van de FoCaL.

Daags na de MCB vond nog een *full dress rehearsal* plaats. Deze oefenrun was primair gericht op de communicatie tussen de *range*, het fregat en de vliegende eenheden. De vliegtuigen gingen daadwerkelijk de lucht in; als schip hebben wij dit binnenliggend uitgevoerd. Waar in het verleden communicatie vaak een probleem was bij oefeningen, werkte nu alles in één keer.

Een laatste element, dat ik nog niet heb benoemd, was het opstellen van een lanceerdraaiboek en het vooroefenen van de lancering zelf aan boord. Vanaf ons vertrek hebben wij op Zr.Ms. *De Ruyter* gewerkt aan het opstellen van een lanceerdraaiboek, inclusief de bijbehorende procedures. Gedurende de binnenligperiode hebben wij samen met de Amerikanen stap voor stap het lanceerdraaiboek toegespitst op de TLAM-lancering.

Ons uitgangspunt was het draaiboek van een reguliere SM-2-lancering, inclusief het afhandelen van calamiteiten. De specifieke TLAM-items brachten de Amerikanen in en konden wij snel en eenvoudig integreren. Dit betrof vooral de procedures van het Tomahawk Weapon System aan boord. Door op regelmatige basis oefenruns uit te voeren, konden we snel stappen zetten, overbodige zaken verwijderen, scherp krijgen waar de knelpunten zaten en veiligheidszaken identificeren. Er ligt nu een goede basis om in de toekomst op voort te borduren.

Een belangrijk punt hierbij was dat ik tijdens de FoCaL niet kon beschikken over een zogenaamde Fire Inhibit Switch (FIS) in de commandocentrale. Deze fysieke knop is het laatste veiligheidselement dat een eventuele ongeplande en/of vroegtijdige lancering van een wapensysteem voorkomt. Normaal gesproken stelt de luchtverdedigingsofficier, na mijn toestemming (*captain approved*), met het 'verwijderen' van de FIS het wapensysteem in staat om te lanceren. Tijdens de FoCaL werd het ontbreken van de FIS ondervangen door het, op mijn order, lokaal fysiek vrijgeven van het VLS. Een stap die wij normaliter procedureel veel eerder doen bij de operationele inzet van het VLS. Kortom, door een goede voorbereiding is het proces van inbouwen en testen van de Tomahawk-apparatuur in Norfolk goed en snel verlopen. Zr.Ms. *De Ruyter* was vervolgens gereed voor het lanceren van een TLAM.

First of Class

Uitvoering: daadwerkelijke lancering

De technische lancering is uitgevoerd op de Atlantic Test Range, waarbij het wapen uiteindelijk zijn doel trof op een oefenterrein op Camp Lejeune. De daadwerkelijke lancering verliep vloeiend dankzij de uitgebreide voorbereidingen en oefensessies in Norfolk. Het gehele proces van start tot einde duurde ongeveer drie uur, inclusief de vluchttijd van het wapen. Met name het controleren van het oefengebied op scheepvaart, het checken van alle verbindingen en zorgen dat alle eenheden zich gereed melden voor de lancering, kost tijd.

De lezer moet zich hierbij voorstellen dat het een groot zeegebied betreft. Op en rondom het doel, Camp Lejeune, werden enkele autowegen en waterwegen afgesloten. Vijf vliegtuigen leverden zowel beeldopbouw-, tanker-, volg-, als communicatie-relaycapaciteit. Het schip was primair verantwoordelijk voor de lokale veiligheid (vergelijkbaar met een Harpoon-lancering) en logischerwijs voor het gereed maken van het VLS en het wapen zelf. Dit laatste aspect voerden Amerikaanse specialisten aan boord uit. De *test director* aan de wal coördineerde alle externe eenheden en het aftellen naar het moment van lanceren. Na het door mij vrijgeven van het wapensysteem bepaalt het TCS uiteindelijk zelf het exacte moment van lanceren.

'Als CZSK-organisatie hebben wij nu nog beperkte kennis van targeting in het algemeen en het TLAM-wapensysteem in het bijzonder'

‘De lancering toonde voor mij aan dat de Nederlandse kennis van het VLS van een hoog en diepgaand niveau is’

Persoonlijke observaties

Natuurlijk gaf de lancering mij persoonlijk een goed gevoel en waren vele betrokkenen opgelucht dat de lancering vanaf een LCF was geslaagd. Als commandant had ik vooraf al veel vertrouwen in de testlancering. De redenen hiervoor waren dat zowel het VLS als het wapen in het verleden veelvuldig zijn getest. De faalkansen van zowel het VLS, TLAM als het TCS tijdens het lanceren zijn zeer laag. Het zijn zorgezeggend echt *combat-proven* systemen. Dit waren ook de belangrijkste redenen voor het afgeven van een vignet door de Directie Aansturing Operationele Gereedheid om voor de FoCaL geen typeclassificatietraject⁷ voor de TLAM te hoeven doorlopen.

Daarnaast was er in de voorbereiding veel aan risicomitigatie gedaan. De resterende risico's zaten mijns inziens vooral bij de ondersteunende eenheden, zoals de vliegtuigen die van essentieel belang waren om de veiligheidsrandvoorwaarden in te vullen. Maar de *full dress rehearsal* had mijn zorgen over deze restrisico's weggenomen.



Een tweede observatie is dat de lancering van een TLAM voor mij ook aantoonde dat de Nederlandse kennis van het VLS van een hoog en diepgaand niveau is. Daarnaast zijn veel van de TLAM-procedures vergelijkbaar met onze kennis van, en procedures voor, het lanceren van de SM-2- en ESSM-wapensystemen. Dit geeft mij in het algemeen vertrouwen en helpt al veel bij de implementatie van het TLAM-wapensysteem aan boord.

Een derde persoonlijke observatie is dat een schip binnen het overkoepelende TLAM-wapensysteem en het *joint targeting process* slechts het lanceerplatform is. In andere woorden: 'You're just a shooter'. De planning aan boord voor het lanceren van een of meerdere TLAM's is beperkt. Het overgrote merendeel van de *strike*-planning voert een *strike*-coördinator uit met zijn team van specialisten in een Theater Mission Planning Centre. In Nederland zullen deze TLAM-*targeteers* werkzaam zijn binnen het Joint Targeting Support Centre (JTSC) op vliegbasis Volkel. De eerste *strike*-coördinator en CZSK-liaisonofficier traden daar recentelijk aan.

Een vierde observatie bouwt hierop voort. Omdat de planning aan boord voor TLAM-inzet beperkt is, is de behoefte de bediening van het TWS te integreren in het Guardian CMS niet of nauwelijks aanwezig. Wij zijn dit als CZSK altijd wel gewend om te doen. De schaarse capaciteit van MAR-IT kunnen we beter inzetten voor andere nieuwe wapensystemen en schepen die de aankomende tien jaar een hausse aan werk creëren. Bovendien zorgt deze insteek ervoor dat Nederland kan voldoen aan de *security*-restricties vanuit de VS en op de best mogelijke manier kan aansluiten op het Amerikaanse configuratie- (*obsolescence*) managementsysteem.

Mijn laatste observatie is dat wij als CZSK-organisatie nu logischerwijs nog beperkte kennis hebben van *targeting* in het algemeen en het TLAM-wapensysteem in het bijzonder. Het vergt de inzet van vele organisaties en mensen om het TLAM-wapensysteem succesvol in te kunnen zetten. Naast CZSK spelen onder andere de MIVD, JFC's, SHAPE, SFN, USN, COMMIT en CLSK allemaal een belangrijke rol. Het is een mooi nieuw hoofdstuk dat wij openen met fantastische kansen voor personeel binnen en buiten CZSK. Het was daarom zeer bemoedigend tijdens een recente *targeting*-workshop bij het JTSC het enthousiasme, de interesse en de wil tot samenwerking binnen de verschillende krijgsmachtdelen te ervaren.

Afronding

Het uitvoeren van de eerste Nederlandse Tomahawk-lancering was zowel een eer als een waardevolle ervaring. Ik hoop dat ik u als lezer enigszins inzicht heb gegeven in het uitvoeren van deze TLAM-lancering vanaf Zr.Ms. *De Ruyter*. Daarnaast wilde ik enkele persoonlijke observaties delen. Het succes van de lancering is te danken aan vele mensen voor en achter de schermen, zowel Nederlanders als Amerikanen. Dank daarvoor! Nu met z'n allen doorpakken in het verder realiseren van deze belangrijke capaciteit voor Nederland en haar bondgenoten.

'3, 2, 1... Greyhound away... transitioned to cruise!'



De commandant tijdens een RAS, uitgevoerd door het transportschip USNS *Robert E. Peary* (foto: auteur)

KLTZ Welmer Veenstra MA EMSD is sinds augustus 2022 commandant van Zr.Ms. *De Ruyter*. Per oktober 2025 zal hij werkzaam zijn binnen de Directie-Generaal Beleid op het Ministerie van Defensie.

Noten

- 1 Staatssecretaris van Defensie, *Kamerbrief A-brief Deep Strike Air en Verwerving Maritime Strike*, kst-27830-391, 3 April 2023.
- 2 Dijk, J.W. van, *Land-attack capaciteit bij CZSK*, *Marineblad*, Vol 134/8, December 2024.
- 3 Dit zijn de VS, VK, Australië en Nederland. Daarnaast overweegt ook Japan TLAM te verwerven.
- 4 Dit betreft gerubriceerde informatie. Enige inzichten hierover kunt u vinden in open source artikelen zoals Walsh, E.J., *Tomahawk Getting More Lethal*, USNI Proceedings Vol. 148/2/1,428, Februari 2022 en op de website van de US Navy www.navair.navy.mil/product/Tomahawk.
- 5 Staatssecretaris van Defensie, *Kamerbrief A-brief Deep Strike Air en Verwerving Maritime Strike*, kst-27830-391, 3 April 2023.
- 6 Walsh, E.J., *Vertical Launch Systems Evolve*, USNI Proceedings Vol. 149/10/1,448, October 2023.
- 7 Een typeclassificatietraject betreft een onderzoek door het Defensie Munitiebedrijf om vast te stellen dat een wapensysteem veilig door de gebruiker is te vervoeren, op te slaan en te gebruiken.



Militaire hospitaalschepen

Een oorlogsrechtelijk perspectief

Nu ook de meer ondenkbare geopolitieke scenario's realiteit kunnen worden, valt niet uit te sluiten dat in een toekomstig conflict mogelijk hospitaalschepen nodig zijn. De marine heeft op dit moment geen militaire hospitaalschepen in dienst. In internationaal verband is de vraag of NAVO-lidstaten in hun strijdplannen voor een mogelijk interstatelijk conflict tegen Rusland ook zullen moeten nadenken over de inzet van zulke vaartuigen.



Het U.S. Naval Hospital Ship
Comfort (foto: U.S. Navy Photo)

Slechts enkele staten hebben militaire hospitaalschepen permanent in dienst, waaronder de China, Rusland en de Verenigde Staten als NAVO-lidstaat.¹ Om over dergelijke capaciteit te kunnen beschikken, is het inrichten van civiele schepen tot hospitaalschip een mogelijke optie. De krijgsgeschiedenis laat zien dat dergelijke opschalingsgedachte eerder ook de Nederlandse praktijk is geweest. Het hospitaalschip is een bijzonder soort schip waarvoor tijdens een internationaal gewapend conflict speciale regels gelden. Deze zijn primair op-

genomen in de *Tweede Conventie van Genève ter verbetering van het lot van gewonden, zieken en schipbreukelingen* (1949) en richten zich vooral op de bescherming van en de controle over hospitaalschepen.

Deze bijdrage blikst ter inleiding kort terug op Nederlandse militaire hospitaalschepen, categoriseert vanuit juridisch perspectief drie vormen van maritiem-medische capaciteit en benadrukt tenslotte enkele kernregels die van toepassing zijn op hospitaalschepen.

Militaire hospitaalschepen

Terugblik: Nederlandse militaire hospitaalschepen

Vlak voor en na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog richtte Nederland in zowel het Europese als het Indische deel van het Koninkrijk een aantal schepen in als hospitaalschip. In 1939 werden de schepen *Schouwen* en *Luctor et Emergo* daarvoor aangewezen, waarna zij ter beschikking stonden van de marine. Beide schepen zijn uiteindelijk niet als zodanig ingezet, omdat zij de eerste dagen van de oorlog niet overleefden. De *Luctor et Emergo* werd geraakt tijdens een Duits bombardement, en de *Schouwen* werd door de Fransen in brand gestoken en gezonken.

Ook in de Oost werd een aantal schepen vlak voor en kort na de Japanse oorlogsverklaring in december 1941 gevorderd. Zo werd de *Op ten Noort* als hospitaalschip ingericht, en had luitenant-admiraal Conrad Helfrich, Commandant der Zeemacht in Nederlands-Indië, al eerder opdracht gegeven MS *Oranje* – oorspronkelijk bedoeld als hulpschip – voor dat doel in te richten en aan de Australische regering over te dragen. De verbouwing in Sydney, naar een capaciteit van 650 bedden, nam drie maanden in beslag.² Ook Nederlandse officieren dienden aan boord van dit schip. Tijdens de Slag in de Javazee, in februari 1942, werd de *Op ten Noort* ingezet om schipbreukelingen en gewonden uit zee te halen. Helfrich's memoires vertellen wat er gebeurde:

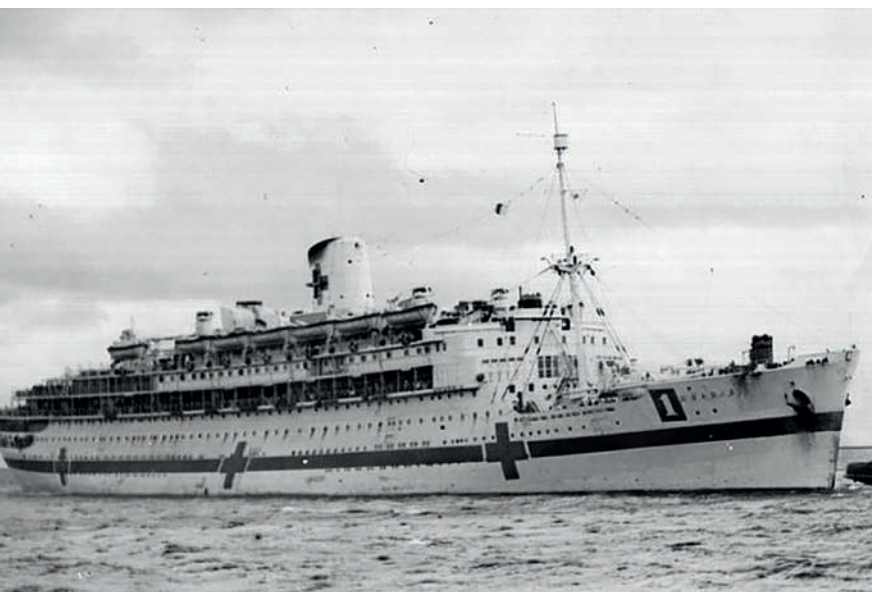
'In de nacht van 27 op 28 februari werd het marine-hospitaalschip *Op ten Noort* uit Soerabaja gestuurd naar de Javazee gezonden om schipbreukelingen te zoeken. Het is mislukt. Tegen alle internationale regelen in werd het schip op de 28^{ste} door enige Japanse jagers aangehouden en naar Makassar opgebracht. Alle opvarende medici en verpleegsters werden later zelfs in Japan geïnterneerd.¹³

De actie haalde vanwege de Japanse tegenzet niets uit en het lot van de *Op ten Noort* bleef de Nederlandse regering

'Aangezien de Nederlandse regering de inname van de *Op ten Noort* als onrechtmatig beschouwde, verzocht zij Japan na de oorlog om compensatie'

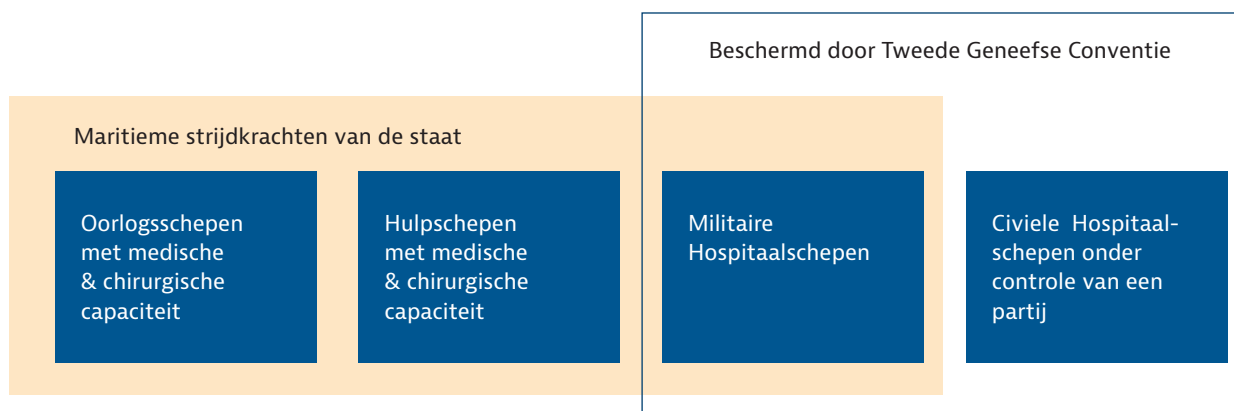
tot en met 1978 bezighouden. Het schip werd ingenomen en diende als Japans schip waarna het kort na het einde van de oorlog tot zinken is gebracht.⁴ Aangezien de Nederlandse regering de inname van de *Op ten Noort* tijdens de Slag in de Javazee als onrechtmatig beschouwde, verzocht zij Japan na de oorlog om compensatie. Uiteindelijk, toen Nederland de kwestie voor het Internationaal Gerechtshof wilde brengen, werd eind jaren 70 overeengekomen⁵ dat Japan een schadeloosstelling zou betalen.⁶

Naast de genoemde schepen voeren gedurende de Tweede Wereldoorlog nog zes andere Nederlands gevlagde koopvaardijsschepen als hospitaalschip bij geallieerde marines, met ook Nederlandse bemanningen en militair-medisch personeel aan boord.⁷ Wie zich in de lotgevallen van deze schepen verdiept, ziet dat zij niet zozeer voor de directe ondersteuning van de Nederlandse marine zijn ingezet, maar hun rol speelden in de gehele geallieerde maritieme inzet. Zoals ik in enkele voorbeelden hierna zal aanstippen, is het hospitaalschip in latere conflicten, zoals tijdens de Falklandoorlog en Irakoerlog, ook niet ongebruikt gelaten.



Hospitaalschip MS *Oranje*, 1941-45 (foto: collectie L.L. von Münching)





Juridische indeling van maritiem-medische capaciteit. Uitzondering hierop vormt artikel 28 GCII, dat aangeeft dat ziekenboegen in geval van een gevecht aan boord van een oorlogsschip zo mogelijk ontzien en gespaard moeten worden. Voorbeelden van de categorieën binnen de maritieme strijdkrachten zijn Zr.Ms. *Karel Doorman*, RFA *Argus* en USMS *Mercy*.

Schepen met een medische capaciteit

Oorlogsrechtelijk - waarin het beschermingsregime centraal staat - zijn schepen met een medische capaciteit in verschillende categorieën in te delen. Niet alle schepen met een medische capaciteit of elk hospitaalschip valt onder het beschermingsregime voor hospitaalschepen uit de Tweede Geneefse Conventie. Deze Conventie kent twee types hospitaalschepen: het militaire hospitaalschip en het hospitaalschip van officieel erkende hulpverleningsverenigingen, de nationale Rode Kruis-verenigingen of particulieren die al dan niet behoren tot één van de partijen, en onder controle is van één van de strijdende partijen.⁸

Een voorbeeld van een Nederlands particulier hospitaalschip is de stoomraderboot *Koningin Regentes*, die tijdens de Eerste Wereldoorlog tussen Groot-Brittannië en Nederland gewonde en zieke krijgsgevangenen vervoerde.⁹ Een hedendaags voorbeeld van een particulier hospitaalschip, is het Maltees gevlagde schip *African Mercy*. Hoewel dit schip qua functie een hospitaalschip is, met een capaciteit van bijna 500 bedden,¹⁰ voldoet het momenteel niet aan de vereisten om ook in oorlogsrechtelijke zin als hospitaalschip aangemerkt te kunnen worden. Het voldoet bijvoorbeeld niet aan de uiterlijke kenmerken en staat (nu) niet onder controle van één van de partijen.

Medische capaciteit binnen de zeestrijdkrachten

Binnen de zeestrijdkrachten zijn schepen met een medische capaciteit in drie categorieën te onderscheiden: 1) oorlogsschepen met medische en chirurgische capaciteit, 2) hulpschepen met medische en chirurgische capaciteit, en 3) militaire hospitaalschepen. Dat het om medische en chirurgische capaciteit gaat, zal vanuit medisch optiek nuanse missen, maar is met name bedoeld om aan te geven dat de medische zorg voorbij medische basishulp moet gaan.¹¹

Oorlogsschepen met medische en chirurgische capaciteit

Oorlogsschepen kunnen ingericht worden met een medische capaciteit. Zo kan Zr.Ms. *Doorman* de rol (functie) van

hospitaalschip op zich nemen. Defensie geeft aan: 'Het schip heeft verder een hospitaal met twee operatiekamers en een speciale zorgafdeling.'¹² Het schip is echter niet speciaal gebouwd of ingericht uitsluitend met het doel om te dienen als hospitaalschip. In juridische zin blijven oorlogsschepen die op deze manier zijn ingericht oorlogsschepen die, indien zij partij zijn bij het conflict, zowel vijandelijke acties mogen ondernemen, als aangevallen mogen worden door de tegenstander. De Italiaanse regering stuurde eind 2023 het logistieke ondersteuning(oorlog)schip *Vulcano* met een Role 2-capaciteit in de rol van hospitaalschip naar de Levant om als medische faciliteit te dienen voor slachtoffers in het conflict tussen Hamas en Israël.¹³

Hulpschepen met medische en chirurgische capaciteit

Een staat kan ook civiele schepen in dienst nemen - bijvoorbeeld door eigendom, huur of vordering¹⁴ - en deze inrichten met medische capaciteiten. Een veelgebruikte hedendaagse term voor hulpschepen is *auxiliary vessels*. Wanneer zij niet voldoen aan de definitie van een oorlogsschip,¹⁵ omdat zij bijvoorbeeld varen onder een civiele gezagvoerder of niet de uiterlijke kenmerken van een oorlogsschip voeren, zijn deze schepen wel staatsschepen, maar geen oorlogsschepen. Een voorbeeld is de Britse RFA *Argus*, dat onder de *blue ensign* in plaats van de *white ensign* vaart. Dat betekent dat zij tijdens een gewapend conflict geen zogenaamde 'belligerente rechten' heeft en dus geen aanvallen mag uitvoeren of prijsmaatregelen mag nemen. Zulke hulpschepen van de marine zijn echter wel blootgesteld aan aanvallen van de tegenstander. Iets dat het Britse schip *Atlantic Conveyor* tijdens de Falklandoorlog overkwam.¹⁶ Ten opzichte van derden-staten genieten deze vaartuigen immuniteit als staatschip wanneer zij door een staat geëxploiteerd worden en slechts voor niet-commerciële doeleinden worden gebruikt.¹⁷

Militaire hospitaalschepen

Ten derde is er de categorie militaire hospitaalschepen. Deze schepen zijn gebouwd of ingericht voor de humanitaire taak en uitsluitend bedoeld om hulp te verlenen aan

Militaire hospitaalschepen

	Oorlogsschip met medische capaciteit	Hulpschip ingericht als medische capaciteit	Militair hospitaalschip
Belligerente rechten	Mag aanvallen, prijsmaatregelen uitvoeren en aangevallen worden	Mag niet aanvallen of prijsmaatregelen uitvoeren, maar wel aangevallen worden	Mag niet aanvallen en niet aangevallen worden
Immunititeit t.o.v. derden-staten	Ja	Ja	Ja, maar wel recht van visitatie door partijen ter controle uitvoering humanitaire taak
Speciale bescherming Tweede Geneefse Conventie	Nee (ziekenboeg ontzien)	Nee	Ja
Bewapening	Mag	Discussie	Nee, maar discussie bestaat m.b.t. defensieve bewapening.
Vereisten	Definitie oorlogsschip (29 VN-zeerechtverdrag)	Eigendom of geëxploiteerd door de staat en uitsluitend in gebruik voor non-commerciële doeleinden.	• notificatie • uiterlijke kenmerken • strikt beperken tot humanitaire taak • onder controle van de strijdkrachten

Kernverschillen tussen drie categorieën schepen met medische capaciteit binnen de maritieme strijdkrachten van een staat

gewonden, zieken en schipbreukelingen. Binnen de zee-strijdkrachten geldt het beschermingsregime van de Geneefse Conventie alleen voor deze laatste categorie. Hoewel dit regime juridisch de meeste bescherming biedt om de humanitaire taak te kunnen uitoefenen, staat daar wel tegenover dat het schip onder geen voorwaarde militaire activiteiten mag ondernemen en geen bewapening mag voeren waardoor het zichzelf niet kan verdedigen (meer hierover later in deze bijdrage).

Elk soort schip, inclusief oorlogsschepen, kan getransformeerd worden tot militair hospitaalschip. Zij kunnen zowel eigendom van de staat zijn, maar ook gehuurd of gevorderd worden op de civiele scheepvaart. Ter illustratie (ook van het onderliggende praktische dilemma) stip ik twee voorbeelden uit de recente Britse militaire geschiedenis aan. Tijdens de Falklandoorlog besloot de Britse regering het cruiseschip ss *Uganda* te vorderen en uit te rusten als hospitaalschip HMHS *Uganda*.¹⁸ De hydrografische schepen HMS *Hydra*, *Hecla* en *Herald* werden getransformeerd tot hospitaal(ambulance)schepen en ingezet om gewonden richting het hospitaalschip te krijgen. Tijdens het Iraq-Kuwait conflict in 1990 werd het Britse hulpschip RFA *Argus* ingericht als hospitaalschip. Omdat het VK meende dat de bescherming van het schip niet kon worden gewaarborgd door slechts te vertrouwen op een groot wit vlak met een rood kruis en geen bewapening, zagen zij ervan af de *Argus* als hospitaalschip aan te merken. De *Argus* werd daarom een Primary Casualty Receiving Ship (PCRS), dat sinds 2009 ook de primaire functie

van het schip is.¹⁹ Het is daarmee weliswaar een hospitaalschip in functie, maar niet in oorlogsrechtelijke zin, zodat het niet onder het beschermingsregime van de Geneefse Conventie valt.

Bijzonder regime hospitaalschepen

De Tweede Geneefse Conventie bevat de belangrijkste regels over hospitaalschepen. Een gebrek aan vertrouwen ligt ten grondslag voor deze uitgebreide set van regels. De praktijk toont namelijk dat zij vaker zijn misbruikt voor militaire doeleinden. De Conventie balanceert daarom een beschermingsregime voor hospitaalschepen met controlemaatregelen voor strijdende partijen. Hieronder stip ik drie onderwerpen (aanmerken als hospitaalschip, beschermingsregime en controlemaatregelen) en een tweetal discussies (bewapening en relatie met andere reddingvaartuigen) aan.

Aanmerken als hospitaalschip

Om als hospitaalschip te worden aangemerkt, moet het vaartuig aan ten minste drie eisen voldoen. De eerste vereiste is een notificatie aan partijen, zodat formeel bekend is dat een schip als hospitaalschip te boek staat. De tweede vereiste, is dat een schip aan uiterlijke kenmerken moet voldoen. De Conventie wil dat het schip wit geschilderd is en zo zichtbaar als mogelijk voorzien is van rode kruizen op elke zijde en horizontale vlakken van het schip. De derde eis is inhoudelijk: het schip moet zich uitsluitend aan de taakomschrijving van een hospitaalschip houden, namelijk het verlenen van hulp en bijstand aan gewonden,

zieken en schipbreukelingen.²⁰ Hoewel het daarmee dus eigenlijk vrij makkelijk is een hospitaalschip aan te maken, liggen de daadwerkelijke uitdagingen natuurlijk bij het vinden en ombouwen van geschikte en beschikbare schepen en mogelijke overeenkomsten die afspraken tussen een civiele partij en de overheid verhelderen. Wellicht zijn daarnaast convenanten nodig tussen verschillende departementen ten aanzien van het beheer en controle over het schip. Dan zijn er uiteraard de medische eisen en moet een bemanning en medische staf samengesteld worden.

Speciale bescherming

Een schip dat is aangemerkt als hospitaalschip geniet tijdens een gewapend conflict speciale bescherming. Dat betekent in de eerste plaats dat het niet mag worden aangevallen of worden buit- of prijsgemaakt.²¹ Hierin verschilt een hospitaalschip met hulpschepen in dienst van de staat die een dergelijke bescherming niet genieten. De bescherming is echter niet absoluut. Een hospitaalschip kan de beschermde status verliezen wanneer het zich niet houdt aan de taakomschrijving, alsook op het moment dat deze voor de vijand schadelijke handelingen onderneemt (*acts harmful to the enemy*).²² Wanneer dit laatste het geval is, komt het speciale aan 'speciale bescherming' aan bod. Net als bij ziekenhuizen op land, houdt de bescherming namelijk niet meteen op, maar moet het hospitaalschip eerst gewaarschuwd worden en een redelijk termijn krijgen om de schadelijke handeling te stoppen.²³ Pas daarna en wanneer het ook als militair doel te kwalificeren is, begint het vraagstuk op welke wijze een hospitaalschip dan kan worden aangegeven.

Controlemaatregelen

Een militair hospitaalschip is een staatsschip en geniet in vredetijd immuniteit tegenover andere staten. Het schip kan bijvoorbeeld niet zonder toestemming van de vlaggenstaat gevisiteerd worden. Tijdens een gewapend conflict moet een hospitaalschip echter een mate van controle dulden van de tegenstander(s). De tegenpartij mag het schip visiteren en onderzoeken of aan boord geen activiteiten plaatsvinden die schadelijk kunnen zijn voor de oorlogvoerende partijen.²⁴ Tijdens een conflict mag een partij het schip bovendien ook een bepaalde koers voorschrijven, uit een gebied verwijderen en wanneer de ernst van de omstandigheden dit nopen enkele dagen vasthouden. Een andere controlemaatregel is het aan boord plaatsen van een commissaris van de tegenpartij. Ook moet een hospitaalschip visitatie dulden wanneer de tegenpartij de gewonden van zowel eigen als de vijandelijke partij als krijgsgevangenen opeist.²⁵ Het enige wat dit tegenhoudt is de vraag of een persoon medisch gezien fit genoeg is om te worden overgedragen.

‘Om als hospitaalschip te worden aangemerkt, moet het vaartuig aan ten minste drie eisen voldoen’

Een tweetal discussies

Verskillende discussies bestaan ten aanzien van de regels over hospitaalschepen. Ik noem er twee: de mogelijkheid om hospitaalschepen te bewapenen, en de reikwijdte van de hulpverplichting van hospitaalschepen.

Bewapening

Controverse bestaat over het kunnen bewapenen van hospitaalschepen.²⁶ De Conventie is hier niet expliciet over, maar een verbod wordt doorgaans gelezen in de regel dat het voorhanden hebben van wapens door de bemanning voor zelfbescherming van het personeel en het handhaven van de orde geen *act harmful to the enemy* oplevert. Net zo min als het aan boord hebben van wapens en munitie dat afkomstig is van zieken, gewonden en schipbreukelingen. Voorbij deze aanwezigheid van wapens loopt het schip risico dat de tegenstander dit als een voor de vijand schadelijke daad kan opvatten, waardoor het schip zijn bescherming kan verliezen.²⁷

Om alle twijfel tegen te gaan kiest het International Committee of the Red Cross (ICRC) daarom voor een strikte positie en verbiedt het alle scheepsbewapening, zelfs als wapensystemen slechts defensief kunnen worden ingezet.²⁹ Daartegenover staat de Amerikaanse praktijk waarin de USNS *Comfort* tijdens de Irakoorlog van 2003 werd uitgerust met wapens (50mm³⁰) tegen kleine bootjes. Dit is geen onlogische beslissing in het licht van de toen recente terroristische aanvallen op de USS *Cole* (2000) en MV *Limburg* (2002) met kleine bootjes en de gedachte dat niet-statelijke actoren de bescherming van het rode kruis waarschijnlijk niet zouden respecteren. Het *San Remo Manual* meent dat verdedigingsmiddelen zoals *chaff* en *flairs* wel mogelijk zijn. Het eerdergenoemde voorbeeld van RFA *Argus* liet zien dat het al dan niet kunnen bewapenen van hospitaalschepen onderdeel is van de discussie wat onder de gegeven situatie de meeste bescherming oplevert: het juridische schild of het feitelijke schild. Het antwoord zal uiteraard context-afhankelijk zijn. In deze context speelt ook het vraagstuk over het al dan niet defensief kunnen bewapenen van koopvaardischepen die in dienst van de staat zijn, zoals LTZ1 Ooms in een recente editie van het *Marineblad* aanstipte.³¹

Hulp aan wie?

Een andere kwestie is reikwijdte van de hulpverplichting. De Conventie richt zich op de zorg voor de gewonden, zieken en schipbreukelingen van de strijdende partijen.³² Desalniettemin kan het, wanneer conflict uitbreekt in de zeeën rondom het Europese schiereiland, ook te maken krijgen met drukke waterwegen en daarmee scheepvaart en personen die geen onderdeel zijn van de strijd. In de zuidelijke wateren van Europa kan het te maken krijgen met migratie op zee en overvolle bootjes in ongewoon omstandigheden. De reddingplicht van elke individuele gezagvoerder (die ook drukt op de commandant of gezagvoerder van een hospitaalschip) en het bestaande stelsel van redding op zee, waarin kustwachten een rol hebben, blijft vermoedelijk ook werken tijdens een grootschalig gewapend conflict. Maar de vraag is in hoeverre civiele hulpverlening op zee onder oorlogsomstandigheden doorgaat en of dit tot samenwerking of coördinatie met militaire medische schepen moet leiden.

Militaire hospitaalschepen



Het beoefenen van de opvang van gewonden aan boord Zr.Ms. Karel Doorman tijdens Operatie Aspides, september 2024²⁸
(foto's: B. Westerveld | Mediacentrum Defensie)

De Conventie gunt het beschermingsregime ook aan kleine reddingvaartuigen in dienst van de strijdende partijen en aan officieel door de staat erkende schepen van kustreddingsmaatschappijen. Deze schepen zijn talrijker dan hospitaalschepen. Wanneer deze worden ingezet voor humanitaire hulpverlening van gewonde, zieke of schipbreuk-leidende militairen, geldt de bescherming slechts 'voor zover militaire operaties dat veroorloven'.³³ Een recent voorbeeld van de inzet van Search and Rescue-schepen tijdens een gewapend conflict, is het Oekraïens gevlagde schip *Saphir*, dat kort na de Russische beschietingen op Slangeneiland tijdens de eerste dagen van de oorlog richting het eiland voer en onderweg werd vastgenomen door Rusland. Later werd de bemanning in een gevangenenruil teruggezonden naar Oekraïne.

Tot slot

Het hospitaalschip is een bijzonder fenomeen. Deze bijdrage heeft heel kort aangestipt dat er vanuit oorlogsrechtelijk perspectief context-afhankelijke keuzes te maken zijn, ten aanzien van het al dan niet willen inrichten van een militair hospitaalschip, die samenhangen met diverse capaciteits- en beschermingsvraagstukken. Daarnaast is een aantal kernregels met betrekking tot militaire hospitaalschepen onder de aandacht gebracht.

KTZ (LD) mr. dr. M.D. (Martin) Fink is universitair hoofddocent Militair Recht aan de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA).

Noten

- 1 Verenigde Staten: *USNS Mercy* en *USNS Comfort*. Rusland: *Irtysk*, *Svir*, *Yenisey* en *Ob*. China: *920 Peace Ark* (Daishan Dao).
- 2 L.L. von Münching, *De Nederlandse koopvaardijvloot in de Tweede Wereldoorlog. De lotgevallen van de Nederlandse koopvaardij-schepen en hun bemanning* (De Boer maritiem, 1978), 201.
- 3 C.E.L.Helfrich, *Memoires*, deel II (1950), 427.
- 4 Zie P. Kimenai, 'Hr.Ms. Op ten Noort in Japanse dienst', te raadplegen op: <http://www.go2war2.nl/artikel/2690/Hospitaal-schip-Hr-Ms-Op-ten-Noort.htm?page=1>

- 5 Trbld. 1978, 176. Overeenkomst inzake schadeloosstelling door Japan voor het tot zinken brengen van het s.s. Op ten Noort.
- 6 Kamerstukken II, 1978-1979, 15 462 (R 113), nr. 1.
- 7 *Oranje, Tjitjalenka, Tasman, Maetsuycker, Ophir* en *Melchior Treub*.
- 8 Artikelen 22, 24, 25 GCII.
- 9 Dit schip werd in 1918 in de Noordzee getorpedeerd door de Duitse onderzeeboot *UB 107*.
- 10 <https://mercyships.be/africa-mercy/>.
- 11 W. Heintschel von Heinegg, 'The Status and use of hospital ships in times of peace and war: law of the sea, maritime law and the law of naval warfare', in *Ocean Yearbook* (2023) 37, 481-505, 482.
- 12 <https://www.defensie.nl/onderwerpen/materieel/schepen/joint-logistic-support-ship-jss>
- 13 <https://maritime-executive.com/article/italy-deploys-fleet-oiler-to-serve-as-floating-hospital-off-gaza>.
- 14 Zie M.D. Fink, 'Het maritiem staatsnoodrecht', in *Militair Rechtelijk Tijdschrift*, afl. 3 (2024). https://puc.overheid.nl/mrt/doc/PUC_773259_11/1/.
- 15 Zie artikel 29 VN-Zeerechtverdrag.
- 16 S. Woodward, *One Hundred Days* (1992), 417-422.
- 17 Artikel 96 VN-Zeerechtverdrag.
- 18 <https://www.nmrn-portsmouth.org.uk/sites/default/files/Hospital%20ships.pdf>
- 19 W. Heintschel von Heinegg, 'Current legal issues in maritime operations: maritime interception operations in the global war on terrorism, exclusion zones, hospital ships and maritime neutrality', in *International law studies*, vol. 80 (2006), pp. 207-234, 222.
- 20 Art. 30 GC II.
- 21 Art. 22 GCII.
- 22 Artikel 34 en 35 GCII.
- 23 Art. 34 GCII.
- 24 Artikel 31 GCII.
- 25 Artikel 14 GCII.
- 26 Para. 10.4.1.6.3 NPM.
- 27 Artikel 35 GCII.
- 28 Margés, J., 'De Klap die gelukkig niet kwam', in *Landmacht* (2024) 7, zie: https://magazines.defensie.nl/landmacht/2024/07/03_karel-doorman
- 29 Para 2420 Commentary to the Second Geneva Convention, 2017.
- 30 MS. Baker, JB. Baker, FM Burkle, 'Arming Hospital Ships of the Future: Hybrid Wars Require a Major Change' (2024) 189:1-2 *Military Medicine*, 110-118.
- 31 W.M. Ooms, 'Het vergeten concept van defensie koopvaardij', in *Marineblad* (2025) 1, 38-45.
- 32 Artikel 13 GCII.
- 33 Art. 27 GCII.

Hoofdstaak 2!

Op 11 juli is het 30 jaar geleden dat de enclave Srebrenica – VN-vredesmissie ten spijt – viel en meer dan 8.000 mannen en jongens door de Bosnisch-Servische troepen werden gedood. Dit heeft diepe sporen in Bosnië nagelaten en tot op de dag van vandaag wordt in het land niet alleen op 11 juli stilgestaan bij de gebeurtenissen.

Naast Srebrenica waren er interventies in onder meer Kosovo of de bescherming van Koerden in Irak, waarover een debat bestaat in hoeverre deze zijn geautoriseerd door de Verenigde Naties. De lijst van zulke humanitaire interventies sinds de val van de muur is redelijk kort. Libië in 2011 en de strijd tegen ISIS in Syrië vanaf 2014 waren mogelijk de laatsten van hun soort.

Eenzijds leken de Verenigde Naties hun hand in Libië te hebben overspeeld. Na het gevangen zetten en de executie van Gaddafi keerden vooral China en Rusland zich af van het concept *responsibility to protect*, een beginsel dat juist vanwege Rwanda en Srebrenica door de VN aanvankelijk werd omhelst. Anderzijds maakte juist het conflict in Syrië al voor 2014 duidelijk dat Russische belangen diametraal op de doelen van het Westen stonden. Syrië, en de gelijktijdige Amerikaanse ‘pivot to Asia’ werden de opmaat voor wat later de herinrichting van de geopolitieke wereldorde werd genoemd. De Westerse en met name Europese dominantie en het hameren op mensenrechten lijkt volgens velen met de invasie van Oekraïne door Rusland en China’s dreigende taal tegen Taiwan en de buurlanden in de Zuid-Chinese Zee tot een einde te zijn gekomen. Het nastreven van humanitaire doelen wordt sindsdien nog meer dan voorheen door hun critici afgeschreven als naïef en altruïstisch.

‘Het bevorderen van de internationale rechtsorde is daarom ook geen altruïstische zaak noch verzwakt het de Westerse positie in de wereld’

Wat in dit debat echter ontbreekt is een kritische beschouwing van het begrip ‘geopolitiek’. Ontstaan in het begin van de 20^e eeuw weerspiegelt het volgens GoGwilt vooral het culturele denken over wat de plaats van Europa en het Westen in de wereld is. Belangrijker, het gaat erom hoe het Westen zich van de rest van de wereld onderscheidt. Het is niet moeilijk te zien dat hier sociaal-Darwinistisch denken van die tijd ingebakken zit.

Wat vanuit huidig perspectief evenzo problematisch is, is het deterministische aspect dat vaak schuilt in het begrip geopolitiek. Blijkbaar zijn er krachten in het spel, die buiten het bereik van de verschillende actoren zoals landen, regeringen of internationale organisaties als vanzelfsprekend het noodlot van Nederland, Europa en de wereld bepalen. Daarbij valt op dat Amerika, China en Rusland wel ‘agency’, dus het vermogen om zelfstandig te handelen, wordt toegekend terwijl de rest van de wereld zich als makke schapen moet voegen in de grillen van deze landen en hun leiders. Met het klakkeloos volgen van deze redenering is het een kleine stap richting een nieuwe wapenwedloop en het overboord gooien van mensenrechten, die naast het verspreiden van het verlichtingsideaal ook en vooral voor het zelfbepaalde menselijk handelen staan.

Dr. J.E. (Jörg) Noll (1967) is politicoloog en luitenant-kolonel (r) bij de Bundeswehr. Sinds 2007 is hij universitair hoofddocent Internationale Conflictstudies aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA).

Het bevorderen van de internationale rechtsorde is daarom ook geen altruïstische zaak noch verzwakt het de Westerse positie in de wereld. In tegendeel, het nastreven ervan laat juist zien, dat Europa een alternatief te bieden heeft voor een ‘geopolitiek’ spel buiten ons om. Humanitaire interventies zijn daarvoor een belangrijk middel. Voor Nederland betekent dit, dat de strijdkrachten moeten investeren om overal ter wereld de internationale rechtsorde te blijven bevorderen. Naast het verzachten van menselijk leed, ondermijnt dit het cynisme van zogenaamde machtspolitici en biedt het Europa weer de kans om een belangrijke rol in de wereld te (blijven) spelen.

DUTCH NAVY GUNS POUND KOREA REDS

Unit Joins U.S. in Action

'Terrific Damage' In Bombardment

WASHINGTON—(AP)—A naval spokesman disclosed Saturday that a Dutch navy unit has gone into action with American and British warships off the Korean coast.

The spokesman would not identify the Dutch unit or say where it was operating. But he said naval bombardments of the Korean east coast in the past week have caused "terrific damage" and have been credited with halting the North Korean Communists on that sector.

'Wie zich keert tegen de samenbundeling van de vrije krachten in het Verre Oosten roept een nieuw gevaar op voor de samenbundeling van de vrije krachten in Europa'

Krantenbericht Amerikaanse *Daily News* 24 juli 1950, naar aanleiding van beschietingen door Hr.Ms. *Evertsen* en US Navy en Royal Navy schepen van Noord-Koreaanse troepenconcentraties. Achtergrondfoto: de *Evertsen* (bron: Nationaal Archief en NIMH)



Het Nederlandse Korea-uitzendbesluit 1950 in het licht van de huidige Hoofdtak 1-discussie

Ruim drie decennia na het einde van de Koude Oorlog staat internationaal veiligheidsdenken in Europa, door onder meer de inval in Oekraïne in 2022, weer bovenaan politieke beleidsagenda's. Te meer daar de Amerikaanse president Donald Trump duidelijk maakt dat (grootschalige) militaire VS-hulp bij Russische agressie tegen Europese NAVO-lidstaten niet langer vanzelfsprekend is. De primaire focus inzake defensiezaken ligt, ook in Nederland, sindsdien op verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk territorium. Lees: de zogeheten Hoofdtak 1. Een focus die bij sommige militaire denkers en veiligheidsspecialisten vragen oproept. Onder meer hoe zich dit verhoudt tot Hoofdtak 2-missies; (opkomen voor) handhaving van het internationaal recht.

VADM b.d. B. Bekkering stelde inzake dit laatste onder meer in *Marineblad*, dat er buiten Europa legio van dergelijke (juridische) uitdagingen spelen. Bijvoorbeeld waar het bedreigingen in het gebruik van internationale wateren betreft. Te denken valt aan Chinese claims over Taiwan en de tussen het vasteland en dit eiland gelegen zeestraat, of de Zuid-Chinese Zee (ZCZ). Beijing slaat hierbij internationale verdragen of uitspraken van het Internationale gerechtshof in de wind. Dit vraagt in een tijd van turbulente geopolitiek en bijkomende specifieke maritieme kenmerken, om Westerse zeestrijdkrachten, het CZSK inclus, die in staat zijn met presentie overzee,

of 'over de horizon' zoals Bekkering dit duidt, varend in dergelijke onterecht geclaimde en bedreigde wateren, internationale verdragen te borgen.¹

KLTZ Roy de Ruiter en KTZ Henk Warnar vragen zich in een recent opiniestuk in *Marineblad* af, of en waarom de KM inzet zou moeten zien in de Indo-Pacific, zeker in verhouding tot die Hoofdtak 1. Mede door de aard van *sea power*, met zijn uithoudingsvermogen, alsook zijn flexibiliteit, toegangsmogelijkheden tot internationale wateren en breken zij een lans voor KM-inzet aldaar. In de kern betreft het vragen met politieke en strategisch achtergronden.



Het Nederlandse Korea-uitzendbesluit 1950

Strategisch, omdat het de Nederlandse veiligheidsstrategie betreft, die sinds de oprichting van de NAVO in 1949 *grosso modo* is ingebed in deze verdragsorganisatie, vooral doordat de (beschermende) supermacht VS hiervan deel uitmaakt. Loyaal bondgenoot zijn van Washington was zodoende tijdens de Koude Oorlog alsook eigenlijk tot de dag van vandaag een 'ongeschreven fundament van de Nederlandse veiligheidsstrategie'. De Ruiter en Warnar stellen terecht dat deze problematiek tevens politieke componenten kent. Te weten het verdelen van schaarse capaciteiten van de krijgsmacht, maar ook – klassiek voor maritieme belangen – de eigen welvaart en economie, factoren die Beijing met het onder druk zetten van de situatie in de Straat van Taiwan en CZSK de facto ondermijnt. Politiek Den Haag dient, zo menen beide scribenten, deze belangen en relaties af te wegen en te beslissen wat de eigen strijdkrachten hierin (kunnen) betekenen.

Dankzij wereldwijde mobiliteit en flexibiliteit zijn veel marines in staat de meeste wateren te bereiken en aldaar te opereren. Alsook voor een veelheid aan taken en opdrachten worden ingezet. Aldus valt al te lezen in de *Leidraad maritiem optreden* (2005) en *Grondslagen van het maritieme optreden* (2014) van het CZSK.² Hun aanwezigheid en operaties aldaar zijn minder risicovol en beheersbaarder dan die van vooral landstrijdkrachten. Ook in de Indo-Pacific. De Ruiter en Warnar benadrukken derhalve dat indien Nederland invloed wil hebben op het beheersen van spanningen in voornoemde regio, en hiermee invulling wil geven aan nationale strategische doelstellingen, het daar aanwezig moet zijn. Gelet op de schaarse eigen inzetmiddelen betreft het een beperkte bijdrage. Niettemin kan deze wel degelijk invloed teweegbrengen, waarbij de auteurs dankbaar de recente wereldreis van Zr.Ms. *Tromp* aanhalen. Het zou Washington zijn opgevalen dat Nederland ondanks een klein fregattensquadron een van deze platforms hiervoor beschikbaar stelde en de oorlogsbodem in door de China betwiste internationale wateren liet opereren ten faveure van het internationaal recht. Indien evenwel, zo waarschuwen de twee officieren, de internationale spanningen in de Indo-Pacific oplopen, 'zoals een opleving van de oorlog op Koreaanse schiereiland', zal door vooral de VS méér van Nederland worden gevraagd.³

Voornoemde publicaties, met verwijzingen naar mogelijke Nederlandse marine-presentie in het Verre Oosten gegeven nationale strategie, veiligheidspolitieke belangen, internationaal recht en het grijze gebied tussen vrede en oorlog, crisis en gewapend conflict, waarbij het CZSK over beperkte grote bovenwatereenheden beschikt, roepen echo's op van de inzet in de Korea-oorlog. Deze begon op 25 juni 1950, nu 75 jaar geleden. Gelet op de intro-afbeelding bij dit artikel, maakten de eerste operaties van de betrokken Nederlandse oorlogsbodem, direct indruk in de VS, tot tevredenheid van Den Haag en de KM. Dit artikel analyseert in het licht van genoemde discussie over de Hoofdtaken 1 en 2, de achtergronden van het toenmalige Nederlandse besluit tot eigen marine-inzet in de Indo-Pacific regio, de resultante ervan voor de relatie tot de VS binnen het door Sovjet-Rusland bedreigde Europa, benevens de status en *Force Design* van de KM en haar maritieme taakstelling binnen de NAVO.

Oorlog in Korea en internationale reactie

Na de Japanse capitulatie in augustus 1945 bezetten Sovjet-Russische troepen het noordelijke deel van Korea, terwijl Amerikaanse eenheden posities innamen op het zuidelijke deel van het schiereiland. De tijdelijk beoogde scheidslijn, de 38e breedtegraad, vormde de facto een grens. Een Communistisch regime zwaaide hierna de scepter in de Noord-Koreaanse hoofdstad Pyongyang, terwijl in het Zuid-Koreaanse Seoel een conservatieve, Westersgezinde elite aan de macht kwam. Vier jaar later wonnen de communisten onder Mao Zedong een slepende burgeroorlog en riepen de Volksrepubliek China (VRC) uit. Enkel op het eiland Taiwan handhaafden zich door de VS gesteunde zogeheten nationalistische eenheden. De communistische invloedsfeer in Oost-Azië breidde zo in deze beginfase van de Koude Oorlog enorm uit. Kort hierna overtuigde de Noord-Koreaanse dictator Kim Il-Sung (grootvader van de huidige leider Kim Jong-un) zowel Moskou als Beijing ervan, dat zijn door Chinese en Sovjet-Russische adviseurs gesteunde troepen Zuid-Korea snel onder de voet konden lopen. Washington had namelijk ter plekke nauwelijks eenheden en de Zuid-Koreanen ontbeerden goed toegeruste strijdkrachten. Op 25 juni volgde de invasie van Zuid-Korea, waarbij de invallers grote successen boekten.

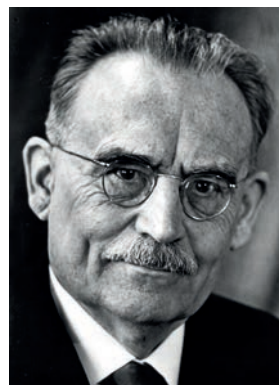
Het Witte Huis wenste geen nieuwe nederlaag tegen het Communisme en greep het Koreaanse conflict aan om krachtig op te treden tegen verdere machtsuitbreidingen van marxistisch-leninistische snit, waar ook ter wereld. De oorlog vormde zodoende ook de eerste lakmoesproef van de nog jonge NAVO. De VS kon nu namelijk een indruk krijgen van de bereidwilligheid van de West-Europese bondgenoten zich te voegen naar het Amerikaanse buitenlands beleid en veiligheidsbeleid. De overige NAVO-lidstaten konden van hun kant een beeld krijgen hoe Washington in crisistijden handelde en wat er van hen verwacht werd.

Na de Noord-Koreaanse inval namen de Verenigde Naties (VN) in afwezigheid van Sovjet-Rusland (dat op dat moment de volkerenorganisatie boycotte) al op de dag van de invasie een resolutie aan die Pyongyang aanwees als agressor.⁴ Twee dagen later mandateerde de VN haar lidstaten '[to] furnish such assistance to the Republic of Korea as may be necessary to repel the armed attack and to restore international peace and security in the area.'⁴ De Amerikanen breidden sowieso als reactie op de invasie, de op Europa gerichte Truman Doctrine (in 1947 door president H.S. Truman afgekondigd, op grond waarvan de VS door het Communisme bedreigde landen assisteerde) uit naar Azië, met hun aankondiging op 26 juni de Fili-

‘Nederlandse marine-presentie in het Verre Oosten roept echo's op van de inzet in de Korea-oorlog’



VADM jhr. H.A. van Foreest ontvangt begin 1952 op de Amerikaanse ambassade in Den Haag in het bijzijn van US *admiral* J. Wright (kort hierna SACLANT), van ambassadeur C. Freeman Matthews het commandeurschap van het Legion of Merit (Nationaal Archief, Anefo)



W. Drees, Nederlands premier, 1948-1958 (foto: Rijksoverheid)

pijnen en Taiwan militair assistentie te verlenen tegen communistische dreiging. Diezelfde dag gaf Truman het bevel aan de US Navy (USN) en Air Force Zuid-Korea bij te staan. In dit stadium geloofde het Witte Huis nog dat het de invallers kon verslaan zonder inzet van eigen landstrijdkrachten. Spoedig bleek ook dit noodzakelijk, zodat de Amerikaanse regering op 30 juni verordonneerde dat in Japan gelegeerde VS-troepen Seoel moesten helpen. De Veiligheidsraad stelde hierna op 7 juli alle inmiddels aan de VN aangeboden militaire eenheden onder een Amerikaanse Unified Command.⁵

Nederlands uitzendbesluit

Terug nu naar 27 juni. Op die dag vroeg de Amerikaanse VN-delegatie de Nederlandse vertegenwoordiger, of ons land een bijdrage wilde leveren aan de zee- en luchstrijdkrachten voor Korea. Ambassadeur bij de VN D.J. von Balluseck stelde minister van Buitenlandse Zaken D.U. Stikker direct op de hoogte: 'Mede in de veronderstelling verkerend dat U er een versterking van onze positie in het Verre Oosten in zoudt zien [...] werd geantwoord dat de Nederlandse regering een zodanig verzoek in ernstige overweging zou nemen.' Deze positieve houding, 'desgewenst deel te nemen aan marineacties bij Korea, 'b.v. door het zenden van een kruiser', had naar zeggen van de marineattaché en tevens het hoofd van de Gezamenlijke Nederlandse Stafmissie te Washington, SBN jhr. H.A. van Foreest, op 28 juni op het State Department een 'uitstekende indruk gemaakt'. Allereerst om psychologische redenen: Nederland had geen stem in de Veiligheidsraad en het gebaar zagen de Amerikanen zodoende als een 'geheel altruïstische, loyale steun' aan hun politiek. De uitzending van bijvoorbeeld een KM-torpedobootjager, op dat moment opererend nabij het juist officieel onaf-

hankelijke Indonesië, was in de ogen van de vlagofficier bovendien niet alleen een teken van goodwill, maar bood de USN bovenal snel 'daadwerkelijke steun' aangezien ze op dat moment in de westelijke Pacific geen omvangrijke vlootverbanden kende. De Amerikaanse ambassade in Den Haag stuurde hierna aan Stikker een *aide-mémoire*. Hierin werd een 'symbolische deelneming' van Nederland geopperd, die volgens de VS afdoende was. Het departement van Buitenlandse Zaken stelde hierna voor een torpedobootjager in te zetten. Op 29 juni ontving voornoemde bewindsman een telegram van het State Department waarin te lezen viel dat 'the making available by the Netherlands Government of some naval units [...] would be particularly helpful'.⁶

De Amerikaanse bereidheid de Noord-Koreaanse agressor te stuiten bracht in Den Haag allereerst geruststelling. Al in de ministerraadvergadering van 26 juni had premier W. Drees geoordeeld 'dat indien Amerika dit [de invasie] over zijn kant laat gaan, men zich weinig illusies behoeft te maken omtrent de militaire steun aan andere landen [in Europa]'. Het kabinet in Den Haag liet op 29 juni aan de Tweede Kamer weten in navolging van de VN-resolutie bijstand te verlenen aan Zuid-Korea en 'bij te dragen tot herstel van vrede en veiligheid in het betrokken gebied'. In navolging van de Amerikaanse wens, en om een 'doeltreffende' uitvoering van de aanbeveling van de Veiligheidsraad te bevorderen, overwogen Drees en de zijnen 'zeestrijdkrachten vrij te maken, welke zullen deelnemen aan de noodzakelijke maatregelen in genoemd gebied'.

De Tweede Kamer maakte het de regering niet moeilijk tijdens de behandeling op 30 juni van het kabinetsstandpunt inzake Korea. Vragen van vooral de zijde van de

Het Nederlandse Korea-uitzendbesluit 1950

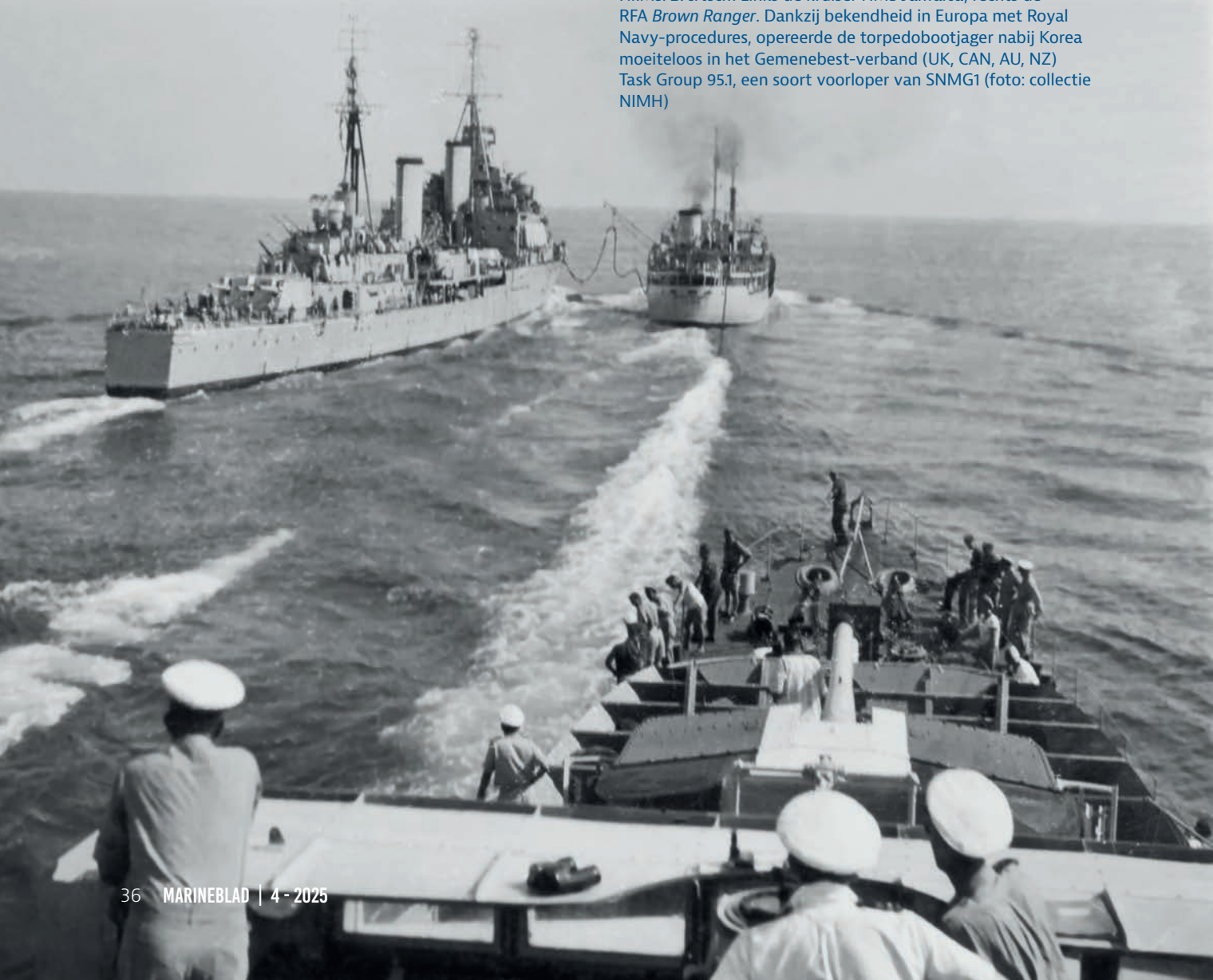
Moskou-gezinde Communistische Partij van Nederland (CPN), waarom Nederland een van de eerste landen was die militaire toezeggingen deed na de VN-oproep (slechts 7 van de 59 lidstaten reageerden positief), werden onder verwijzing naar eigen belangen afgedaan. Fractie leider C.P.M. Romme van de KVP (een voorloper van het CDA) gaf bijvoorbeeld als reactie dat Nederland met zijn marine in actie moest komen gezien het feit dat '[...] er in de Pacific belangen zijn, die nauw met de onze zijn verweven, en dat wie zich keert tegen de samenbundeling van de vrije krachten in het verre oosten voor de samenbundeling van de vrije krachten in West-Europa een nieuw gevaar oproept'. Premier Drees meende dat Nederland ondanks de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië nog 'bijzondere belangen in de Pacific' had. Dit gold onder meer de eigen handelsvloot. *Last but not least* lag er volgens de minister-president een 'groot wereldbelang' in de handhaving en 'het tot werkelijkheid maken van de grote gedachte van de collectieve veiligheid'.¹⁷

De regering moest tegenover het parlement wel zaken verduidelijken zoals het mandaat dat de marine in het inzetgebied kreeg. Fractievoorzitter H.W. Tilanus (CHU, eveneens een voorloper van de latere fusiepartij CDA) wilde weten wie het bevel voerde en vroeg duidelijkheid

‘Premier Drees meende dat Nederland ondanks de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië nog ‘bijzondere belangen in de Pacific’ had’

over het precieze operatiegebied, na geruchten dat gezien de overige militaire toezeggingen van Truman een uit te zenden torpedobootjager mogelijk naar Taiwan moest opstomen. Drees stelde als reactie op dit laatste dat de omvang van de Nederlandse bijdrage met zich meebracht dat deze zich beperkte inzake het operatiegebied. Het lag voor de hand dat 'wat onzerzijds daarheen zal gaan niet op eigen houtje moet ageren'. Operaties moesten plaatsvinden in het verband met marines 'die de grootste taak hebben te verrichten' [lees: de USN en de Royal Navy]. Inzake het type operaties, waarover van PvdA-zijde vragen leefden, typeerde de regeringsleider deze als een beschei-

Oliebevoorrading in de Gele Zee, zomer 1950, gezien vanaf Hr.Ms. *Evertsen*. Links de kruiser HMS *Jamaica*, rechts de RFA *Brown Ranger*. Dankzij bekendheid in Europa met Royal Navy-procedures, opereerde de torpedobootjager nabij Korea moeiteloos in het Gemenebest-verband (UK, CAN, AU, NZ) Task Group 95.1, een soort voorloper van SNMG1 (foto: collectie NIMH)





Commandant Task Group 95.1, de Britse Rear Admiral Sir William G. Andrewes, bezoekt Hr.Ms. *Evertsen*, najaar 1950. Andrewes, in (interne RN-)rapportages lovend over de KM-inzet in Oost-Azië, werd aanvang 1952 Commandant EASTLANT waar hij in NAVO-verband eveneens vergaand positief stond tegenover Nederlandse vlootinbreng (foto: collectie NIMH)

den en symbolische bijdrage. De eigen zeestrijdkrachten zouden '[...] haar medewerking kunnen verlenen b.v. voor zover betreft waken tegen nieuwe landingen op de kust en de bescherming van konvooiën, die hulpmiddelen naar Zuid-Korea vervoeren'. De missie kwalificeerde Drees als hulpverlening op grond van bevoegd VN-gezag, inzet die aan de volkerenorganisatie werd verleend om 'de waarborgen, waarin het handvest voorziet, tot werkelijkheid te maken'.⁸

In Den Haag boog de ministerraad zich intussen op 3 juli andermaal over de Koreaanse crisis en de uit te zenden marine-eenheid. Minister-president Drees deelde de overige bewindslieden mee de torpedobootjager Hr.Ms. *Evertsen*, die in de voormalige kolonie Indonesië was gestationeerd, aan te wijzen voor inzet. Het kabinet ging hier unaniem in mee. Naar aanleiding van toezeggingen hierover aan de Tweede Kamer, beklemtoonde Drees dat de oorlogsbodem enkel voor inzet in Korea en 'dus niet' voor bijvoorbeeld Taiwan bedoeld was. Een beperking die evenzeer door sommigen vanuit het departement van Buitenlandse Zaken was bepleit: inzet elders in het Verre Oosten zou de spanningen verhogen en Nederlandse belangen aldaar schaden.⁹

Wat de bevelvoering van het schip betrof, stond het KM-vaartuig in Korea weliswaar 'in beginsel' onder eigen leiding, 'doch [zou] zich in verbinding stellen met de strijdkrachten van andere mogendheden, in het bijzonder met die van Amerika'. Minister Stikker begreep dat Nederland met deze gemakkelijk te realiseren 'symbolische' hulp goede sier zou maken bij de regering in Washington.

Ook reageerde de Amerikaanse pers enthousiast. De *New York Times* uitte bijvoorbeeld in een hoofdartikel loftuitingen aan Nederland. Onder de kop 'Support from Holland' stelde de redactie: 'None has been quicker or more wholehearted in the backing [van de VN-actie] than the Netherlands'.¹⁰

Gezien de Nederlandse vlootomvang medio 1950, die wat betreft grote bovenwaterschepen één vliegkampschip, twee verouderde lichte kruisers en acht torpedobootjagers en fregatten omvatte, was de inzet in Korea nationaal gezien symbolisch. De Koninklijke Marine had al (NAVO) verplichtingen als inzet in EASTLANT, de (maritieme) bescherming van overzeese gebiedsdelen en de wereldwijd opererende eigen koopvaardij. De invloedrijke luitenant-admiraal b.d. Helfrich liet zich in de media positief uit over de nakende marine-inzet in Korea. 'Hier [Korea] kan het Koninkrijk tonen, dat het nog mee kan praten in deze vreemde wereld en dat het de middelen bezit, niet alléén te praten, maar ook te doen. Deze middelen bezitten wij in onze mobiele organen der zeemacht, onder Nederlandse vlag. [...] Het is de taak der Vloot, op en over zee de belangen van het Koninkrijk te beveiligen.' Ook de oud-KM officieren R.E. van Holst Pellekaan en I.C. de Regt stelden in 2003 in een historische studie dat de internationale politieke betekenis van het snel zenden van een oorlogsschip naar Korea voor Den Haag groot was.¹¹ Op 19 juli 1950 meldde president Truman in het Amerikaanse Congres namelijk nadrukkelijk dat al vijf VN-lidstaten militaire steun aan Zuid-Korea verleenden: de VS zelf, Groot-Brittannië, Australië, Nieuw-Zeeland én Nederland.¹²

Het Nederlandse Korea-uitzendbesluit 1950

Ondanks deze pluim voor de betrokken landen, nam door het desastreuze strijdverloop op het Koreaanse schiereiland de spanning in Washington toe, gelijk de Amerikaanse druk op de Europese bondgenoten ook troepen te sturen. Waarom zouden immers GI's sneuvelen in de strijd tegen het Communisme en waarom zou Washington zo veel verplichtingen voor de verdediging van Europa in de NAVO accepteren, als deze bondgenoten in Oost-Azië niet meevochten? De Britten reageerden al snel met de aanbidding van een fors troepencontingent, spoedig gevolgd door enige andere NAVO-lidstaten, waaronder Nederland, dat – gelijk de Belgen en Fransen – in de loop van najaar 1950 een vrijwilligersbataljon op missie stuurde. Bij gebrek aan voldoende gekwalificeerde en fysiek fitte Landmacht-vrijwilligers, werd de Nederlandse eenheid aangevuld met enige mariniers- en vlootreservisten vrijwilligers op groot verlof.¹³

Deze Nederlandse reactie maakte naar zeggen van SBN Van Foreest op het State Department een 'heel pover[e]' indruk. Hij had dan ook op 10 augustus in Den Haag aangedrongen op de uitzending van een 'bataljon' mariniers, te meer daar *marines* in de VS een grotere populariteit genoten dan landmachteenheden. Verder woog in Van Foreests' betoog het belang van de KM mee, waarvan het takenpakket, *Force Design* en het budget op dat moment zowel in de NAVO als in Nederland met vraagtekens omgeven was. Volgens de vlagofficier 'zouden [wij, de KM,] een schitterend argument hebben, door te bewijzen dat alleen de Nederlandse Marine soldaten kan leveren. Daarbij komt natuurlijk de enorme ervaring tegen een modern uitgeruste vijand die de Mariniers daarbij zouden opdoen en wat ze eveneens een grotere zeggenschap zou geven inzake 's Lands defensie'. Als opgemerkt besloot het ka-

binet anders. Vooral gelet op overige dreigingen voor het Koninkrijk overzee (onder andere door Venezuela) kwam het eind augustus uitsluitend tot uitzending van een nog op te zetten KL-vrijwilligersbataljon, en niet dat van een (bijkomende) compagnie zeesoldaten. Van marinezijde verzuchtte plaatsvervangend chef van de Marinestaf KLTZ G. Koudijs gezien de nu minder prominente KM-betrokkenheid bij het Oost-Aziatische conflict, dat genoemde overige overzeese verdedigingstaken voorkwamen, dat 'we [...] 2 jagers méér, en zéker [een] ½ bataljon mariniers, naar Korea kunnen zenden'.¹⁴

Conclusie

Het Nederlandse regeringsbesluit van 29 juni met de (symbolische) uitzending van een marineschip een bijdrage te leveren aan de westerse strijdkrachten in Korea, maakte dat Den Haag zich bescheiden committeerde aan deze VS-geleide *enforcement* missie. De overweging dat Den Haag niet negatief *kon* reageren op het verzoek van beschermheer Washington marine-eenheden naar Korea te sturen, in een periode dat een Sovjet-Russische invasie in West-Europa reëel leek, deed het kabinet besluiten een oorlogsschip aan te bieden dat bovendien snel in het conflictgebied aanwezig kon zijn en waarvan de inzet militair-politiek gezien relatief risicool was. Daarbij benadrukte de regering dat de eigen rol in het Korea-conflict op papier een VN-optreden betrof. Dit moest voorkomen dat Aziatische landen waar Nederland belangen had (o.a. het neutrale Indonesië en India) de bijdrage te veel vereenzelvigden met Amerikaans beleid. Verder wogen in het uitzendbesluit (handels)belangen in de Pacific mee, en niet te vergeten de eigen rol van voorvechter van internationaal recht. Drees en de zijnen kregen dan ook snel

Hr.Ms. *Van Galen*, aflosser van de *Evertsen*, escorteert het US Navy vliegkampschip USS *Sicily* nabij Korea, april 1951 (foto: collectie NIMH)



parlementaire steun voor de marinemissie. *Mission creep* risico's als de zuigkracht van andere (Amerikaanse) strijdtoneelen tegen het communisme in Azië (Taiwan) leken door eigen *caveats* het hoofd te worden geboden. De KM stond positief tegenover de uitzending. Voor haar woog politiek zeer bruikbaar prestige mee; ze kon ten koste van de overige krijgsmachtdelen goede sier te maken ten tijde van een (inter)nationale discussie over haar takenpakket, *Force Design* en budget.

Ook was er in algemenere zin aan KM-zijde sprake van een meer dan symbolische bijdrage: de vloot kende in die dagen een beperkte omvang en had elders zoals in Europa, de noordelijke Atlantische Oceaan en het Caribisch gebied haar taken. Een eveneens door de Admiraliteit omarmde uitzending van (beroeps)mariniers, die in beeld kwam na VS-druk inzake een bijdrage met *boots on the ground*, strandde. Vooral de noodzaak zeesoldaten in overzeese delen van het Koninkrijk stand-by te hebben was hier debet aan. Een bataljon vrijwilligers, bestaand uit veelal landmacht-reservisten op groot verlof, bood hier soelaas.

Het politiek-strategische oogmerk van de marine-inzet in Korea was voor Den Haag dus allereerst geweest de VS te behagen, die optrad als de beschermheer van het Nederlandse territorium in Europa. Gezien de reacties van de Amerikaanse autoriteiten en media, en latere loftuitingen van USN over de KM-inzet in de oorlog, slaagde deze opzet. Het Witte Huis was daarbij oprecht tevreden: elke bondgenootschappelijke politiek-militaire steun in Korea kon zij gebruiken in debatten met het Amerikaans Congres over verhoging van het defensiebudget, alsook zat de multinationale scheepsmacht aanvankelijk verlegen om inzetmiddelen.¹⁵

Nederland diende gelet overig strategisch eigenbelang deze 'strikt noodzakelijk[e]' bijstand aan de Amerikaanse strijd tegen het Communisme, tegenover de buitenwacht aan te merken als steun aan VN-optreden. Dit om te voorkomen dat voor Nederland belangrijke neutrale Aziatische landen als Indonesië en India, het Haagse beleid te veel zouden identificeren met Amerikaans denken. Bovendien poestte Nederland met de officieel in VN-context uitgevoerde marinemissie, in binnen- en buitenland zijn status op van voorvechter van zaken als internationaal recht.¹⁶

De Nederlandse zeestrijdkrachten wisten door hun ruimshartige inzetbereidheid in de Korea-oorlog en getoonde bekendheid met, en afstemming op Angelsaksische marinedoctrines en materieel, het eigen (inter)nationale prestige te verhogen. In Nederland hielp dit om de al goede naam van de marine te vergroten, waardoor de missie er indirect aan bijdroeg het budget voor een nieuwe harmonieuze vloot opererend in vooral NAVO-verband, veilig te stellen. Wat verder hielp, was het gegeven dat het in de oorlog herontdekte belang van grote bovenwaterschepen afstraalde op de Nederlandse inzet alsook het *Force Design* van de vloot in eigen land.

Bovengaande historische casuïstiek kent parallellen met de aangehaalde huidige discussie inzake de Hoofdtaken 1 en 2 en de relatie inzet Pacific en Europa, en zelfs de Caribische delen van het Koninkrijk. Nationale strategische

‘Deze gevalstudie lijkt bovenal te bevestigen dat de Nederlandse veiligheid en welvaart, toen en nu, in Indo-Pacific en Atlantic, niet los van elkaar gezien kunnen worden’

en politieke belangen als die van de VS-veiligheidsrelatie/territoriale verdediging, opkomen voor de internationale rechtsorde benevens de economische band met de 'Global South' passeren zo de revue, maar ook gereedheid en (tijdelijke) presentie in de nabijheid van potentiële crisesgebieden in Oost-Azië. De Korea-casestudy lijkt hiermee aan te sluiten bij de door Bekkering maar ook De Ruiter en Warnar aangehaalde factoren, om Nederland wat betreft krijgsmacht en meer specifiek de KM, de Indo-Pacific niet de rug toe te keren door louter te focussen op Hoofdtak 1. In 1950 kwamen daarbij al deze elementen tegelijkertijd, als in een *perfect storm*, samen, maar bracht *maritime flexibility* ondanks een kleine bovenwatervloot uitkomst met een voor alle partijen, Nederlandse regering, KM, maar ook de VS (en Zuid-Korea) positief resultaat. Deze gevalstudie lijkt zo bovenal te bevestigen dat de Nederlandse veiligheid en welvaart, toen en nu, in Indo-Pacific en Atlantic, niet los van elkaar gezien kunnen worden.

Dr. A.J. (Anselm) van der Peet is senior wetenschappelijk onderzoeker aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag.

Noten

- 1 Ben Bekkering, 'Grondwet of grondgebied? Zeestrijdkrachten in een turbulente wereld', *Marineblad* 135, 1 (2025) 6-13.
- 2 *Leidraad maritiem optreden. De bijdrage van het Commando Zeestrijdkrachten aan de Nederlandse krijgsmacht* (Den Helder 2005) 13, 47, 193 en *Grondslagen van het maritieme optreden. Nederlandse maritiem-militaire doctrine* (Den Helder 2014) 67.
- 3 Roy de Ruiter en Henk Warnar, 'To be or not to be (in the Indo-Pacific) De rol van de Koninklijke Marine in de Oost', *Marineblad* 135, 1 (2025) 14-19.
- 4 Anselm J. van der Peet, *Out-of-area. De KM en multinationale vlootoperaties 1945-2001* (Franeker 2016) 199.
- 5 Van der Peet, *Out-of-area*, 199.
- 6 Idem, 200-201.
- 7 Idem, 200-201.
- 8 Idem, 202.
- 9 Idem, 203.
- 10 Idem, 204.
- 11 R.E. van Holst Pellekaan en I.C. de Regt, *Operaties in de Oost. De KM in de Indische Archipel (1945-1951)* (Amsterdam 2003) 338.
- 12 Van der Peet, *Out-of-area*, 204-205.
- 13 Idem, 205-206.
- 14 Idem, 208-209.
- 15 Idem, 210.
- 16 Idem, 253.



Interview professor Theo Brinkel

'De zee is Nederlands mooiste natuurgebied'

Theo Brinkel
spreekt bij zijn
afscheid zijn
collega's toe

Professor Theo Brinkel, docent Internationale Veiligheidsstudies aan de Nederlandse Defensieacademie (NLDA), bekleedde van december 2016 tot april 2025 de KVMO-leerstoel Militair-Maatschappelijke Studies aan de Universiteit Leiden, waar hij in januari 2018 met zijn oratie 'Moraliteit, beleid en weerbaarheid' het ambt van bijzonder hoogleraar aanvaarde. Daarnaast was Brinkel tussen 2020 en 2025 columnist voor het *Marineblad*. Afgelopen april bereikte hij de pensioengerechtigde leeftijd. Bij zijn afscheidsbijeenkomst in Leiden verzamelden collega's, vrienden en familie om te proosten op een bijzondere carrière. De redactie kreeg hierbij gelegenheid samen met Theo te reflecteren op een bijzondere periode.

Laat me beginnen met te zeggen dat ik de KVMO dankbaar ben dat zij mij de afgelopen jaren het vertrouwen heeft gegeven om deze positie te bekleden. Ik ben ook blij dat uitgerekend de KVMO de zendende instantie is van mijn leerstoel. Daar heb ik drie redenen voor. Ten eerste is de zee Nederlands mooiste natuurgebied. Het voelde altijd fantastisch om als bemanning op een kwarttonner na de sluis bij Stelendam de zee op te varen. De golven werden ineens veel langer en de wind werd eerlijker. Er kwam een gevoel van vrijheid over je. Ten tweede: de beste studenten aan de Nederlandse Defensieacademie, dat zijn de adelborsten van het Koninklijk Instituut voor de Marine. De mariniers die altijd op de voorste rij gaan zitten en de dames en heren van de Zeedienst die de scherpste opmerkingen maken.'

'Ten derde: toen ik lang geleden Kamerlid was, ervoer ik hoe de Koninklijke Marine van de krijgsmachtdelen de beste lobby had. In aanloop naar de Marinestudie werden wij als leden van de Vaste Kamercommissie voor Defensie met de Lynx opgehaald van Vliegkamp Valkenburg en langs de stranden naar Den Helder gevlogen. Daar kregen we een rondleiding op een LCF. In de commandocentrale moesten we vooral zien hoe de wanden volgepakt waren met apparatuur. 'Indrukwekkend, vind u niet?' zei de rondleidende officier. Nou, dat vonden wij ook. 'Moet u nagaan hoeveel arbeidsloon er opgaat in onderhoud.' Ja, dat zagen we wel. 'Dat geldt ook voor de nieuwe korvet, waar u binnenkort een beslissing over gaat nemen.' 'Oh?', vroegen we. 'Zeker. Daarom is het eigenlijk goedkoper om grote patrouillevaartuigen te bouwen. Dat vraagt veel minder arbeidsloon.' En zo kregen we Oceangoing Patrol Vessels en niet van die knullige korvetten. Dat was de marinelobby.'

Over de Universiteit Leiden zei u: 'Het is toch een andere gemeenschap, met nèt een andere kijk op de zaken. Bij Krijgswetenschappen in Breda is er altijd een directe link met de beroepsgroep van militairen. Hier bij het Instituut Politieke Wetenschap plaatst men vraagstukken in een breder academisch kader. Mooi dat ik mag proberen die twee benaderingen te combineren.' Hoe kijkt u terug op het combineren van deze twee benaderingen en hoe heeft u de verschillen in tussen de NLDA en de UL ervaren?

'Kijk, er waren natuurlijk overeenkomsten. Bij beide instanties kon ik lesgeven aan jonge mensen. Gek, maar daar bleef ik zelf jong bij, omdat je je voortdurend wilde verplaatsen in de denkwereld van de nieuwe generaties studenten. Wat was voor hen belangrijk in het leven? En waar maakten zij zich zorgen over? Het contact met jonge mensen, voor wie de hele wereld nog openligt, is inspirerend en leerzaam. Je ziet de toekomst in hun ogen.'

'Er was ook overlap in de colleges die ik gaf in Leiden en in Breda. In Breda doceerde ik over de totstandkoming van veiligheidsbeleid; in Nederland en in de rest van de NAVO. In Leiden over civiel-militaire betrekkingen. Democratie en veiligheid komen samen in de artikelen 97 en 100 van de Grondwet. Daarin staan de taken van en de vermelding van het oppergezag van de regering over de krijgsmacht. Daar ontmoeten internationale veiligheid en parlementaire democratie elkaar heel concreet. Dat was voor mij de crux van de militair-maatschappelijke relaties. In Nederland en in de NAVO. Dat kon je ook wel zien in mijn columns voor het *Marineblad*.'

'Ik kon dat uitwerken in het keuzevak dat ik heb gegeven, waarin ik met een dertigtal studenten de strategische culturen vergeleek tussen Europese landen en de Verenigde Staten. Het was fijn om dat vak te geven. Zeker in 2022, toen mijn colleges zo'n beetje parallel liepen aan de eerste maanden van de Russische invasie in Oekraïne. Wat wij hier 'civiele' studenten noemen, die waren bijzonder bezig

'Er zijn onderzoeken die laten zien dat de weerbaarheid van de Oekraïense samenleving mede te danken is aan de democratische cultuur die sinds 2014 in het land is opgebouwd'



Brinkel in 2018 met KVMO-voorzitter Marc de Natris (l) en curator van de KVMO-leerstoel Niels Woudstra (r)

met krijgskunde. Ik heb er ieder jaar wel een paar naar de Master Military Strategic Studies van de NLDA kunnen doorsluizen, of zelfs naar een kort model officiersopleiding. Ik kreeg ook behoorlijke evaluaties van studenten. Maar mogelijk heeft dat ook te maken met de bezoeken aan een marineschip die ik met hen aan het eind van de cursus mocht brengen. De commandant KIM en vooral Marjan Bosse, die toevallig tegelijk met mij met pensioen is gegaan, ben ik zeer dankbaar voor de gastvrijheid die zij telkens weer toonden.'

In januari 2018 sprak u de oratie 'Moraliteit, beleid en weerbaarheid' uit. Hierin stelt u dat 'afschrikking verondersteld wordt geloofwaardiger te zijn als we zelf geloven in de waarden die we willen verdedigen'. In de zeven jaar die volgden is die geloofwaardigheid op de proef gesteld, goeddeels door een polariserende samenleving. We hebben die afschrikking door 'geloof' in de eigen waarden zien zegevieran tijdens de Russische inval in Oekraïne. Hoe kijkt u naar het aanvankelijke succes van de Oekraïners in hun verdediging van de eigen waarden en wat zegt dit volgens u over de Nederlandse weerbaarheid?

'Er zijn onderzoeken die laten zien dat de weerbaarheid van de Oekraïense samenleving mede te danken is aan de democratische cultuur die sinds 2014 in het land is opgebouwd. Civiel verzet tegen de Russen begon in de vorm van demonstraties, graffiti, pamfletten en burgerlijke ongehoorzaamheid. Collaborateurs werden bestreden en zelfs vermoord. Netwerken van gewapende partizanen

kwamen op die contact legden met reguliere Oekraïense strijdkrachten. Er is nog steeds een sterk gevoel van betrokkenheid in de samenleving. Dat heeft te maken met de geleidelijke decentralisering van macht die sinds 2014 is begonnen. Lokale bestuurders kregen meer bevoegdheden en burgers kregen meer inspraak. Vrijwilligers zijn op tal van manieren betrokken bij de oorlog, als medische hulpverleners, bij de aanvoer van materieel naar het front, of bij de steun aan ouderen, gehandicapten, vrouwen en kinderen. Mensrechtenactivisten documenteren oorlogsmisdaden en vrijwilligers ontwikkelen software en bouwen drones.'

'Weerbaarheid – in het Engels *resilience* – maakt gelukkig tegenwoordig onderdeel uit van het defensiebeleid. Daarbij gaat het niet alleen om de bescherming van infrastructuur en logistiek. Dat zou je technische weerbaarheid kunnen noemen: het vermogen van een systeem om schokken op te vangen en zich te herstellen na een aanval. Het gaat ook om weerbaarheid in geestelijke zin. Bij alle discussies over total defence moeten we niet vergeten dat het bijzonder moeilijk is om een land onder controle te krijgen waarin de machten juist gespreid zijn, van onderop zijn opgebouwd, en niet gecentraliseerd. Denk aan het optreden van de Poolse vrije vakbond Solidarnosc tegen het communistische bewind in de jaren tachtig. Vanuit het verzet van Solidarnosc werd een cruciale bijdrage geleverd aan de democratisering van Polen in 1989 en vervolgens de val van de Muur. Dat is wat weerbaarheid kan bereiken.'

Zeven jaar geleden zei u 'Als we er zelf niet meer in geloven, kunnen we dan nog wel de morele kracht opbrengen om de lasten van onze eigen verdediging te dragen? Durven we militairen op pad te sturen als we er niet ten volle van overtuigd zijn dat zij hun leven inzetten voor de goede zaak? Begint weerbaarheid dan ook in het toepassen van waarden in het eigen beleid?' Wat kunt u na zeven jaar zeggen over de uitkomst van dit discours? Zijn we er als maatschappij dusdanig op vooruit gegaan dat we antwoord durven te geven op deze vragen? En zo ja, is deze positief?

'Ik moet op de eerste plaats denken aan het verhaal van mijn vader. Hij was twaalf toen de Nazi's ons land binnenvielen. Hij vertelde hoe kwaad iedereen was dat ons land, dat verder niemand bedreigde, werd overgelopen door vreemde militairen. Kwaad, omdat wij onze eigen krijgsmacht al die jaren daarvoor zo verwaarloosd hadden. Maar ook gemotiveerd om die nieuwe Duitse machthebbers niet, nooit, te erkennen. Dat gevoel van verontwaardiging over Rusland nu is sterker geworden. Net als het gevoel dat we een voldoende sterke krijgsmacht moeten hebben. Er is draagvlak voor een sterke krijgsmacht en een Europa dat militair meer voorstelt. Daar ben ik blij mee.'

'In een aantal opzichten is het minder geworden. We zijn er minder van overtuigd dat onze democratie en rechtsstaat tot de beste in de wereld behoren. Of het wordt niet gewaardeerd als je dat met zoveel woorden zegt. De waarden die wij hier overeind proberen te houden zijn niet westers, of Nederlands. Ze zijn niet van ons. Ze zijn universeel, van en voor iedereen. Ik mis de ambitie om dat internationaal uit te dragen. Het buitenlands beleid was erg afwachtend de afgelopen jaren. In een actief mensenrechtenbeleid, in ontwikkelingssamenwerking dat weer voldoet aan de internationaal afgesproken norm van 0,7% BNP. In een gebrek aan *soft power*. En in concentratie op defensie, in de zin van verdediging, afwachten wat de anderen doen. Het beleid is de afgelopen jaren sterk reactief geweest. Dat mag best wel wat initiatiefrijker. Ook Nederland kan, in samenwerking met de bondgenoten in Europa en in de NAVO, werken aan een veiliger wereld om ons heen.'

Na een uitermate boeiende periode bent u gestopt met uw columns voor het *Marineblad* en het bekleden van de KVMO-leerstoel. Wat ligt er voor u in het verschieft en is de pen nu werkelijk neergelegd?

'In ieder geval ga ik door met de begeleiding van drie promovendi. In de afgelopen jaren heb ik de eer gehad om Theo van den Doel, die onderzoek deed naar het veteranenbeleid, te begeleiden met zijn promotieonderzoek. Het was een uitgebreide en originele inventarisatie van het beleid van de regering met betrekking tot haar militairen c.q. ex-militairen. Theo ging uit van de plicht van de overheid om voor hen op te blijven komen. Dat is nog steeds een actueel thema.'

'Dan begeleid ik majoor Daan van den Wollenberg. Hij is bijna klaar met onderzoek naar de rol van moraliteit in het narratief van ontologische veiligheid. Dat laatste is een

'Ik krijg nu meer tijd voor andere dingen, zoals op de eerste plaats mijn familie, maar ook mijn oude liefdes het CDA en mijn geloof'

moeilijk woord. Om het maar even heel simpel en modern uit te drukken: het gevoel van bestaanszekerheid van staten. Hij doet dat aan de hand van de narratieven van de Belgische en Nederlandse regeringen naar aanleiding van de bomaanslagen in Zaventem en Maalbeek en het neerhalen van vlucht MH 17.'

'Karishma Chafekar doet promotieonderzoek naar de officiers-eed. Met name het dilemma dat daarin vervat is tussen trouw aan de grondwet enerzijds en aan de politieke leiding anderzijds. Aanleiding was min of meer de bestorming van het Capitool vier jaar geleden op instigatie van de huidige Amerikaans president Trump. Karishma kijkt met name naar de reactie daarop van Mark Milley, voormalig voorzitter van de Joint Chiefs of Staff, die zei dat trouw aan de grondwet boven gehoorzaamheid aan Trump ging/gaat, als de laatste een opdracht geeft die in strijd is met de eerste.'

'Linde Jansen, ten slotte, doet onderzoek naar de opvattingen van China over de onschendbaarheid van haar soevereiniteit in cyberspace. Wij kunnen in het Westen wel denken dat we China op dezelfde basisuitgangspunten kunnen aanspreken, maar dat hoeft alleen helemaal niet zo te zijn. Daarom vergelijkt Linde het Chinese politieke, historische en militaire discours over territoriale soevereiniteit met dat van het Westen. We zouden daar nog wel eens veel meer mee te maken kunnen krijgen. Deze onderzoeken zijn zeer de moeite waard en ik wil hen samen met collega's uit Leiden en Breda graag blijven begeleiden.'

'Ten slotte: ik krijg nu meer tijd voor andere dingen, zoals op de eerste plaats mijn familie, maar ook mijn oude liefdes het CDA en mijn geloof. Daar zal ik zeker de pen voor blijven voeren. Onlangs was het Pinksteren, de dag waarop het christendom viert dat Gods Geest over de apostelen neerdaalde en waarop zij leerden een taal te spreken die door iedereen verstaanbaar was, waar hij of zij ook vandaan kwam. De nieuwe Paus Leo XIV zei daarover dat verschillen daardoor niet langer meer reden zijn voor verdeeldheid en conflict maar dat er een gemeenschappelijke basis is waar wij ons allen door kunnen laten inspireren. Die Geest breekt grenzen af en muren van onverschilligheid en haat. Voor mij is de inzet voor internationaal recht, vrede, democratie en mensenrechten de moderne uiting van die inspiratie.'

Een geschiedenis van een ander land

Dit boek is niet voor niets een bestseller. Opnieuw toont Geert Mak zich een groot verhalenverteller. Bovendien is zijn onderwerp hoogst actueel: het Witte Huis onder president Franklin D. Roosevelt tijdens de economische crisis van de jaren 1930, de Tweede Wereldoorlog en de voorbereiding van de naoorlogse wereldorde.

Wisselwachter is afgesloten in januari 2025. De stormachtige eerste maanden van Donald Trumps tweede presidentstermijn heeft Mak dus niet meer kunnen verwerken. Toch is zijn openingszin veelzeggend: 'Deze geschiedenis speelt zich af in een ander land. Een land waar het dienen van de publieke zaak nog gold als hoogste doel. Een land waar, dwars door al het harde onrecht, een democratische belofte gloorde. Een land dat, ondanks alle verschillen tussen de mensen, de kracht en eenheid kon opbrengen om die te verdedigen, tot in het verre Europa toe.' Het woordje 'nog' komt slechts één keer voor in deze passage, maar is niettemin bepalend voor de sfeer van het boek. 'We zitten in een rouwproces', verzuchtte Mak in april jongstleden in een interview. Terecht.

De 'wisselwachter' uit de titel is Harry Hopkins, speciaal adviseur van Roosevelt. Hopkins (1890-1946) is relatief onbekend maar speelde op cruciale momenten achter de schermen een belangrijke rol. Hij was, aldus Mak, een *éminence grise*, 'altijd betrokken bij alle plannen en projecten, altijd toegang tot de grote baas, altijd in staat om hem op alle terreinen te vertegenwoordigen'. De energieke Hopkins had naam gemaakt als maatschappelijk werker in New York toen hij in 1932 door Roosevelt naar Washington werd gehaald. Al snel was hij een van de meest invloedrijke adviseurs. 'Iedereen [...] wist dat als je Hopkins aan de lijn had, je met de president zelf sprak.' Hij kreeg de verantwoordelijkheid over de New Deal. De economische crisis werd aangepakt met grootschalige werkgelegenheidsprojecten. 'Zijn kracht lag in het analyseren en aanpakken van concrete situaties, of het nu de economische crisis was of – later – de oorlog', aldus Mak. Niet voor niets gaf Winston Churchill hem later de bijnaam 'Lord Root of the Matter'.

Vanaf 1940 was Hopkins belast met een taak die zo mogelijk nóg groter was: de omschakeling van de VS naar een oorlogseconomie. Tegelijkertijd begaf hij zich ook op internationaal politiek terrein, als 'olierietje' in Roosevelt's contacten met Churchill, en later ook met Jozef Stalin. Zowel bij de een als bij de ander wist hij – rokend en drinkend tot diep in de nacht – snel het vertrouwen te winnen. 'Hij was een ware leider, en in vuur en woede in tijden van crisis is hij zelden overtroffen. We zullen nooit meer iemand zoals hij zien', schreef Churchill na Hopkins' dood begin 1946.

Centraal in het boek staat de politiek van Roosevelt. Mak spreekt van 'een van de grootste presidenten in de Amerikaanse geschiedenis', maar schetst geen heiligenleven. De president was vooral een machtspoliticus. 'Hij was een idealist, zeker, maar hij koos zijn idealen zo uit dat ze zijn machtspositie niet zouden ondermijnen'. Zo had de bestrijding van racisme en segregatie in de VS voor hem geen prioriteit. Hij was daarvoor te veel afhankelijk van de zuidelijke Congresleden. Maar idealen had Roosevelt niettemin. De New Deal was voor hem niet slechts een economisch en sociaal programma, maar tevens een politiek project, 'een poging om de waarden van de democratie te redden'. Dankzij de New Deal kregen de Amerikanen weer vertrouwen in de overheid. Doch als de president zich ergens zorgen over maakte, dan was het over de wereld buiten de VS. Ofschoon zijn handen gebonden waren door het Amerikaanse isolationisme, probeerde hij al snel het Verenigd Koninkrijk te steunen in zijn strijd tegen nazi-Duitsland. Zijn motieven daarvoor waren zeker moreel (zijn afkeer van het fascisme) maar toch vooral strategisch: de val van het Britse bastion zou Amerika zelf kwetsbaar maken. Dan zouden de Amerikanen gedwongen zijn 'om te leven voor de loop van een geweer', zei de president eind december 1940. Intussen schakelde hij langzamerhand over op oorlogsvoorbereiding. Hij vroeg en kreeg in mei 1940 budgetten voor de versterking van de defensie. Hopkins werd daarvoor dus aan het werk gezet. Nadat de VS in december 1941 in de oorlog betrokken waren geraakt, werkte Roosevelt ook aan de naoorlogse

'Mak spreekt van 'een van de grootste presidenten in de Amerikaanse geschiedenis', maar schetst geen heiligenleven'

internationale orde. Na de Eerste Wereldoorlog had de Senaat het Verdrag van Versailles, inclusief de Volkenbond, verworpen. Het isolationisme zette er de toon. Roosevelt vond dat een historische blunder. Ditmaal zou zijn land wel een bijdrage leveren. Al in december 1940 had hij verklaard: 'Wij moeten het grote arsenaal van de democratie worden. Dat is voor ons net zo'n dringende noodzaak als de oorlog zelf.'

Mak heeft uitgebreid onderzoek in de VS gedaan. Hij vertelt er met aanstekelijk enthousiasme over. Zoals over de brieven die hij aantrof in de *Hopkins Papers* van de universiteit van Georgetown. Die stelden hem in staat te vertellen over Hopkins (rommelige) privéleven. 'Een goudmijn aan materiaal [...] voor iedereen die schrijft over deze periode – mijzelf inclusief', aldus de auteur.

Net als in zijn eerdere boeken [zie de recensies van *Reizen zonder John* en *Grote verwachtingen* in *Marineblad* nr. 7, 2012 en nr. 1, 2020] gaat het Mak vooral om het vertellen van verhalen. Het maken van analyses heeft duidelijk niet zijn prioriteit. Zo trekt hij geen conclusies over de betekenis van de New Deal. Onduidelijk blijft ook hoe kwetsbaar de Amerikaanse democratie was in de jaren 1930 en in hoeverre die door Roosevelt overeind is gehouden. Evenmin reflecteert de auteur op de actuele vraag of het internationalisme, dat Roosevelt en Hopkins inluiden, een ommekeer betekende in de Amerikaanse buitenlandse politiek of slechts een intermezzo was.

Aan het eind lijkt Mak de belangstelling voor zijn verhaal te verliezen als de laatste etappe van de samenwerking tussen Roosevelt en Hopkins in nevelen blijft gehuld. Het gaat nota bene om de conferentie van Jalta in februari 1945, waar onder meer Roosevelt's plan voor de naoorlogse wereldorde – de opzet van de Verenigde Naties – werd uitgewerkt. Ook Hopkins' laatste missie komt niet meer uit de verf. Op verzoek van president Harry Truman – opvolger van de in april overleden Roosevelt – vertrok hij in mei 1945 nog één keer naar Moskou om te proberen de verslechterende relaties met Stalin te verbeteren. Maar hierover krijgt de lezer niet veel te horen. Dat is jammer want *Wisselwachter* gaat daardoor uit als een nachtkaaars.

Het merkwaardigste aan het boek is de foto op de omslag. Op het eerste gezicht gaat het om een treffende illustratie. De hoofdpersonen uit Maks verhaal wandelen door de tuin van het Witte Huis: Churchill en Hopkins met in hun midden Hopkins' dochter Diana. De foto werd gemaakt op 3 januari 1942 tijdens een persmoment waar Churchill zijn iconische *sirensuit* toonde, het 'sirenepak' dat men bij een luchtalarm snel over alles heen kon aantrekken. Om een of andere reden heeft de uitgever de zwart-wit foto niet alleen ingekleurd maar ook drastisch geretoucheerd. Zo is Churchills adjudant, *commander* Royal Navy Tommy Thompson – die met het drielal meeloopt – weggelakt. Dat lot ondergingen ook twee omstanders op de achtergrond. Mij dunkt dat zoiets een serieus boek onwaardig is. En dat in een tijd van *fake news* en nepfoto's! Maar er

‘Aan het eind lijkt Mak de belangstelling voor zijn verhaal te verliezen als de laatste etappe van de samenwerking tussen Roosevelt en Hopkins in nevelen blijft gehuld’

is meer aan de hand. De lezer krijgt de indruk dat Mak de foto niet kende. Door het hele boek heen excelleert hij namelijk in de beschrijvingen aan de hand van foto's. Dat hij deze afbeelding – die zo typerend is voor de nauwe band tussen Hopkins en Churchill – kende maar niet zou hebben gebruikt, lijkt dan ook onwaarschijnlijk. Omgekeerd had de bewerker van de foto het boek vermoedelijk niet gelezen. Volgens Mak was Churchills pak blauw en niet groen...

Deze kritiek neemt niet weg dat ik de eerste driekwart van *Wisselwachter* in één adem heb gelezen. Het is een rijk boek, vol mooie verhalen.

J.W.L. Brouwer



Wisselwachter Amerika-Europa, 1933-1945

Auteur: Geert Mak

Uitgever: Atlas Contact, Amsterdam (2025)

Omvang: 624 blz

Prijs: € 36,99

ISBN: 9789045051734



Wie vrede wil, moet zich op oorlog voorbereiden
Een blauwdruk voor onze veiligheid

Auteurs	Rob Bauer & Eleonora Russell
Uitgever	Nieuw Amsterdam (2025)
Omvang	240 blz
Prijs	€ 20,99
ISBN	9789046833377

De Russische invasie van Oekraïne in 2022 heeft een nieuw tijdperk van collectieve verdediging ingeluid, waarin oorlog weer een realiteit is op het Europese continent. Admiraal Rob Bauer, voormalig topmilitair van de NAVO, benadrukt de noodzaak voor burgers, bedrijven en beleidsmakers om zich voor te bereiden op oorlog. Goede voorbereiding vergroot de afschrikking en verkleint de kans op directe betrokkenheid bij een conflict. Dit boek biedt een zevenstappenplan voor veiligheid en roept iedereen op na te denken over hun bijdrage aan paraatheid, aangezien de verantwoordelijkheid voor vrijheid niet alleen bij militairen ligt, maar bij iedereen.

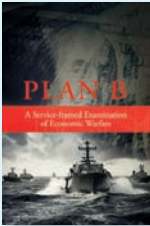


Verborgenen achter maskers
Twee uitzendingen, één gevecht

Auteur	Luisa Bonanno
Uitgever	Kompas Uitgeverij
Omvang	200 blz
Prijs	€ 22,95
ISBN	9789492107619

Luisa Bonanno, anesthesiemedewerker, heeft in oorlogsgebieden levens gered en mensen behoeft voor langdurig lijden door ernstige verwondingen. In haar boek 'Verborgenen achter maskers' deelt ze openhartig haar ervaringen met de blijvende impact van de beelden, geuren en geluiden van de oorlog. Ze beschrijft haar interne strijd, het ontkennen van haar PTSS en uiteindelijk het zoeken naar professionele hulp.

Minister van Defensie Ruben Brekelmans ontving uit handen van Bonanno het eerste exemplaar en ging met haar in gesprek over de ervaringen en het belang van goede zorg en aandacht voor mensen die lijden aan PTSS.



PLAN B
A Service-framed Examination of Economic Warfare

Auteurs	Divers
Uitgever	U.S. Marine Corps University Press, Quantico VA (2025)
Omvang	180 blz
Prijs	Gratis download via usmcu.edu
ISBN	9798987849187

'PLAN B is een verzameling van papers voortkomend uit discussies die gevoerd zijn door de Amerikaanse Office of Net Assessment. Deze gesprekken richtten zich op Amerikaanse strategieën en benaderingen voor militaire problemen, specifiek gerelateerd aan de uitdaging die de Volksrepubliek China (VRC) als mogelijke, bijna-gelijkwaardige tegenstander vormt. Als onderdeel van een nieuwe serie, die alternatieve toekomst en het toekomstige karakter van oorlog verkent, onderzoekt dit rapport de implicaties van een mogelijk Sino-Amerikaans conflict voor het U.S. Marine Corps. Deze interessante publicatie is gratis te downloaden via usmcu.edu.



S-frigate Jan van Brakel
Warship No. 17

Auteur	Jantinus Mulder
Uitgever	Walburg Pers / Lanasta, Zutphen (2025)
Omvang	72 blz
Prijs	€ 20,00
ISBN	9789464565744

De Standard- of S-fregatten (verwijzend naar het Standard NATO Frigate concept waarvoor ze zijn ontworpen) van de Kortenaerklasse, hadden

functionele, relatief compacte lijnen. Functioneel gezien was de primaire rol van deze schepen dezelfde als die van diverse andere ontwerpen binnen de NAVO, maar de S-fregatten belichaamden wel de meest uitgebalanceerde sensor- en wapenuitrusting in termen van offensieve en defensieve bewapening. Jantinus Mulder brengt in deze editie van de Lanasta Warship-series weer een buitengewoon gedetailleerde beschrijving van het fregat, begeleid met prachtig beeldmateriaal van één van de succesvolste Nederlandse oorlogsbodems.



De laatste dagen van barbarije
Hoe piraterij verdween van de Middellandse Zee

Auteur	Erik de Lange
Uitgever	Prometheus Uitgevers, Amsterdam (2025)
Omvang	304 blz
Prijs	€ 24,99
ISBN	9789044645590

Tot 1815 was de Middellandse Zee gevaarlijk door Noord-Afrikaanse piraten, die Europese schepen, inclusief Nederlandse, aanvielen. Zeelieden riskeerden slavernij in steden als Algiers. Na Napoleons val verenigden Europese staten zich tegen deze Barbarijse dreiging. Nederland speelde hierin een cruciale, maar vaak vergeten rol. Moe-dige kapiteinsvrouwen, marinecom-mandanten en Amsterdamse kooplui namen het voortouw in de strijd tegen piraterij. Erik de Lange beschrijft in *De laatste dagen van Barbarije* deze periode van bombardementen, zeeslagen en wankele allianties. Hoewel het voor Europeanen om veiligheid op zee ging, leidde het langs de Barbarijse kust tot een nieuw, verwoestend imperialisme.

Een ode aan alle bovenwater-vrienden

Ik heb altijd veel naar jullie gekeken. Vanuit allerlei hoeken. Als de hoek klein was, doken we op een bepaalde afstand weg. Om te voorkomen dat jullie je sonar kapot zouden varen op ons sail. Als de hoek groter was, dan stuurden we een zwaar cadeautje en was het vaak met jullie gedaan. De klap zou plots zijn, de afgang intens, maar alles van korte duur. Want we hadden toch ook altijd wel iets met elkaar.

Inmiddels zijn jullie sensoren verbeterd en denken jullie niet alleen meer actief, maar ook passief. Zelfs heb ik vernomen dat jullie een snel computertje hebben voor het analyseren van frequenties. Zouden jullie dan eindelijk de oceaan transparant kunnen maken? Hoeveel energie en geld zou dat kosten?

Recent heb ik begrepen dat wereldwijde organisaties zoals UNESCO en de WMO nog altijd niet weten hoe diep de oceanen overal zijn. Daarnaast maken ze zich grote zorgen over de veranderende temperaturen en zoutconcentraties. Als jullie dan toch de oceaan transparant aan het maken zijn, bel die gegevens dan even door...

Soms gingen jullie snel. Dan bleven we achter en afhankelijk van goede informatie. De complexe hogesnelheid transit die vaak volgde maakte ons kwetsbaar en een beetje onzeker. Toch moesten jullie uiteindelijk weer tanken en verdween onze onzekerheid zo snel als hij gekomen was. Fijn dat jullie inmiddels nadenken over hybride en alternatieve voortstuwingssystemen. Voor ons heeft zo'n systeem de afgelopen decennia veel opgeleverd.

‘Het is duidelijk dat we allemaal verbonden zijn’

Maar jeetje, wat kunnen jullie veel meenemen! Van pindakaas, ziekenhuizen, disco's, coniferen tot bommen en granaten. Dat was het beschermen zeker waard. Het vlootverband zorgde altijd voor een goede sfeer. Zowel de havenbezoeken als op zee.

Het is duidelijk dat we allemaal verbonden zijn. Of het nu gaat om de verdeling binnen de organisatie rondom schaarste in personeel- of onderhoudscapaciteit. Of internationaal met de Tomahawk (op de juiste plek te) krijgen. Of zelfs nog globaler om de rol en functionaliteit van onze oceanen goed te begrijpen. Positieve concurrentie, vanuit het fundamentele besef dat we in hetzelfde schuitje zitten, levert esprit de corps, en daarmee grotere (intrinsiek gedreven) resultaten. Altijd van genoten en aan meegedaan. Laten we dat blijven koesteren. Geniet van jullie editie in dit *Marineblad*.

Berend van de Kraats is oud-onderzeeboot-commandant. Met Xplorit/OceansX, werkt hij nu aan whole-of-society concepten waarbij het collectief menselijk potentieel optimaal benut wordt. Om effectief en adaptief te kunnen doen wat we nodig vinden.

Notabene: zie ook deze link naar 10.000 Ships for the Ocean-initiatief van UNESCO en WMO. Als doorontwikkeling van Xploration Seafarers & Scientists draagt OceansX bij aan dit whole-of-society concept om commerciële schepen (en hun zeevarenden) significant meer oceaan data te laten verzamelen. En ook hier zien we dat dit niet zozeer een technische of financiële uitdaging is, maar veel meer een uitdaging van collectieve en langdurige (missie-gerichte) samenwerking.



Reactie naar aanleiding van het artikel 'Vernieuwing van de vloot', door KTZ R. van Vuuren in *Marineblad* nr. 3 (2025), p. 6-13

Op letterlijk en figuurlijk alle fronten staan militaire planners voor de uitdaging een breed scala aan technologische ontwikkelingen en recente operationele ervaringen in capaciteiten (materieel, personeel en doctrines) te vertalen. Met interesse en genoeg heb ik dan ook de vooruitblik van KTZ Van Vuuren op 'een gezonde mix van systemen met en zonder bemanningen' gelezen. Een interessante kijk in de kombuis van het schip CZSK! Een visie op de toekomst die vertrouwen geeft. En tegelijkertijd is het artikel op een enkel punt voer voor discussie - hoop ik althans.

Twee zaken vielen mij op. Ten eerste de historische parallel met het slagschip. Zo stelt Van Vuuren in zijn introductie 'het onbemenste systeem lijkt daarmee een plek in de geschiedenis in te gaan nemen die ruim een eeuw geleden werd vervuld door het slagschip'. Op z'n minst een premature uitspraak gelet op de combinatie van vuurkracht, bescherming en snelheid die een scheepstype tot slagschip maakte - en niet te veronachtzamen zijn grote bemanning en vaak geëmbarkeerde staf. Van die enorme samengebalde gevechts- en denkkraft is het onbemenste systeem nog ver verwijderd. Gelukkig trekt Van Vuuren de verhouding tussen onbemenst en bemenst verderop recht door het fregat in de toekomstige mix van systemen 'het zenuwcentrum van het gevecht' te noemen. En daarmee benoemt hij overigens ook een overtuigende reden voor meer fregatten bij de Koninklijke marine.

Maar daarom niet deze bijdrage. De aanleiding daarvoor ligt in een m.i. niet-grondig beargumenteerde notie van verdergaande reductie van bemanningen, ook op de ASW- en FuAD-fregatten (de zenuwcentra!). Op verschillende plekken in het betoog komt het (in)direct naar voren als mede in een van MARIN overgenomen illustratie. Maar zijn (nog) kleinere bemanningen op de toekomstige bovenwater-combattants wel verantwoord? De marinemannen en -vrouwen op die schepen worden geacht meerdere typen onbemenste systemen - in voorkomend geval ook gelijktijdig - in te zetten. Zij bemannen schepen die groter zijn, over meer wapensystemen beschikken (waaronder kruisvluchtwapens, actieve torpedodefensie, meer EOVS (de les uit Oekraïne)) en opereren in een steeds uitdagender en wereldwijd gevechtssveld. Geen sinecure allemaal.

Er valt niets af te doen aan het feit dat digitalisering en automatisering (etc.) personele reducties mogelijk hebben gemaakt en op onderdelen nog steeds maken, maar ik vraag mij af of de alsmaar toenemende complexiteit van de eigen eenheid en vooral van het gevechtssveld en daarmee de alsmaar grotere belasting (cognitief, fysiek en emotioneel) van operators niet om een andere, zelfs tegengestelde ontwikkeling vraagt. Is niet een substantieel groter aantal operators in de commandocentrale (etc.), die elkaar bovendien vaker aflossen, noodzakelijk? Zijn niet grotere aantallen nautisch en technisch onderhoudspersoneel nodig voor een hoge beschikbaarheid van onderwater-, bovenwater- en vliegende drones. Al lezende bekwam mij het idee dat de steller hier te veel op een ingeslagen weg voortgaat zonder deze te kritisch te beschouwen.

Nu Defensie 'gelegitimeerd' is om de voorbereidingen op vechten (inclusief de bijbehorende risico's, brutaliteit ...) weer ter hand te nemen en afschrikking geloofwaardig moet invullen, is arbeidsmarktkrapte weliswaar nog steeds een overweging van belang, maar zou het niet meer doorslaggevend behoren te zijn in het ontwerp en het bedrijfsvoeringsmodel van *combattants*. Langdurige operationele output in het hoge deel van het geweldsspectrum *qua patet orbis*, is dat wel. Voor oorlogsschepen op de hoge zee gaat het (gevecht) om winnen - de enige andere uitkomst is immers de bodem van de zee.

Ik sluit af met de wens kapitein-ter-zee Van Vuuren (en zijn maritieme collega's in de staven in Den Haag, Utrecht en Den Helder) een mix van durf en inspiratie toe om 'bemanningsreductie' kritisch te bezien en de aantallen, competenties en ervaringsniveaus van bemanningen van toekomstige CZSK-eenheden regelmatig te herijken in het licht van de vele ontwikkelingen in het maritiem-optreden in oorlogstijd.

VADM b.d. W. Nagtegaal

Reactie van de auteur

De admiraal benoemt een punt dat een kritische beschouwing rechtvaardigt. De nadruk in het artikel heeft echter primair gelegen op het schetsen van de wijze hoe in de toekomst het gevecht wordt gevoerd. Desalniettemin raakt de admiraal een fundamentele discussie, die nog niet volledig is uitgekristalliseerd tussen behoeftesteller, gebruiker en verwerver.

Sinds decennia beschikken de schepen van het CZSK over verregaande automatisering en digitalisering, maar we vertrouwen daar nog weinig op. Zo voorziet het MWCS op de M-fregatten al jaren in automatische doelaanwijzing, *scheduling* en *engagement*. Toch heeft dat de bedrijfsvoering in de commandocentrale maar uiterst beperkt beïnvloed ten opzichte van voorgaande scheepsklassen. De toekomst gaat (en moet!) daar verandering in aanbrengen.

Het multidomein gevecht van de (nabije) toekomst gaat dusdanige cognitieve capaciteiten en reactiesnelheden vereisen dat de mens eerder de rol van 'red card holder' in zal gaan nemen dan die van muzikant in het 'orkest van het gevecht'. De ontwikkeling van kunstmatige intelligentie, autonome systemen en kwantumtechnologie nemen een dusdanig vlucht, dat menselijke operators simpelweg niet meer capabel genoeg zullen zijn voor veel taken. De voornaamste rol die de mens gaat invullen is die van ultieme 'beslisser' (wel of niet aangrijpen) en die van instandhouder (te velde). Op deze wijze blijft de mens 'in control' over wapeninzet en kan het voorzien in voortzettingsvermogen door schadeherstel en onderhoud. Dat daarmee meer nadruk komt te liggen op bijvoorbeeld technische personeel en ondersteuning op afstand lijkt evident.

Het is daarbij een discussie waard of in het ontwerp van schepen niet gestreefd moet worden naar bijvoorbeeld bouwtechnische splitsing in het vitale, beschermd deel versus een niet-vitaal, minder beschermd deel, waar het bemenste systemen als fregatten betreft. Met een evoluerende dreiging waarbij het oude blijft en het nieuwe nog sneller, krachtiger en slimmer is, lijkt bijvoorbeeld een uitgebreide *damage control* organisatie niet langer doelmatig. Tenzij we ook hier nadrukkelijk meer vertrouwen in de techniek hebben. Zo is ook na de introductie van het OPV met een automatische watermistinstallatie vastgehouden aan de aanvalsploeg twee (AP2), terwijl watermist nu juist een personele reductie beoogde te bewerkstelligen.

Vanzelfsprekend gaan deze ontwikkelingen niet van de een op de andere dag vorm krijgen. Daar waar een ASWF of een Future Air Defender in eerste instantie nog met een relatief grote bemanning op pad gaat, zullen gedurende de levensduur mensen steeds meer worden vervangen door techniek en kunstmatige intelligentie. Zo is het niet ondenkbeeldig dat een bemanning bij indienstelling begin jaren '30 nog 140 personen telt, maar aan het einde van de levensduur rond 2060 nog maar 40.

Dat het gevecht in het maritieme domein gaat over winnen of zwemmen wordt door elke marinevrouw en -man onderschreven. We zullen het gevecht van de (nabije) toekomst alleen sneller en bovenal veel slimmer moeten voeren, waarbij we het risico voor onze mensen beperken. Het soort gesprek dat de admiraal met zijn inbreng start, moet daarom nog veelvuldig worden gevoerd.

KTZ R. van Vuuren EMSD

Bereikbaarheid KVMO

ZOMERPERIODE

In de maanden juli en augustus is de bezetting van het kantoor van de KVMO beperkt.
Het secretariaat is bereikbaar via info@kvmo.nl

LTZ3 Dees wint KVMO-scriptieprijs 2025

Op vrijdag 6 juni 2025 ontving LTZ3 Roos Dees uit handen van voorzitter KLTZ (LD) Joris ten Berg de KVMO-scriptieprijs. Zij ontving de prijs voor haar onderzoek 'Scheepsdetectie met behulp van Distributed Acoustic Sensing (DAS)'. De scriptie is geschreven als eindopdracht van de afstudeerrichting Operationale Analyse, onderdeel van de studie Militaire Systemen en Technologie (MS&T) aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA).

Uit de samenvatting: 'In de afgelopen jaren is er een toename van de aanwezigheid van ongeautoriseerde en mogelijk vijandige schepen in territoriale wateren waargenomen. Met name Russische spionageschepen zijn steeds actiever in de Noordzee, en is er een stijging in het aantal beschadigde zeekabels. Een nieuwe techniek om ongewenste schepen op te sporen via zeekabels is Distributed Acoustic Sensing (DAS), waarmee trillingen van de schepen gemeten kunnen worden.' Dees heeft met haar onderzoek antwoord gegeven op de vraag hoe DAS ingezet kan worden voor scheepsdetectie in de Noordzee en beschrijft veelbelovende resultaten.

De KVMO is onder de indruk van de toegankelijke materie, heldere schrijfstijl en diepgang van het onderzoek. Daarnaast geeft Dees duidelijke aanbevelingen inzake de mogelijkheden van DAS voor de bescherming van kritieke onderzeese infrastructuur en draagt daarmee bij aan

actuele veiligheidsproblematiek met toegepaste technologische innovatie. Het bestuur feliciteert Dees van harte met deze mooie prestatie!

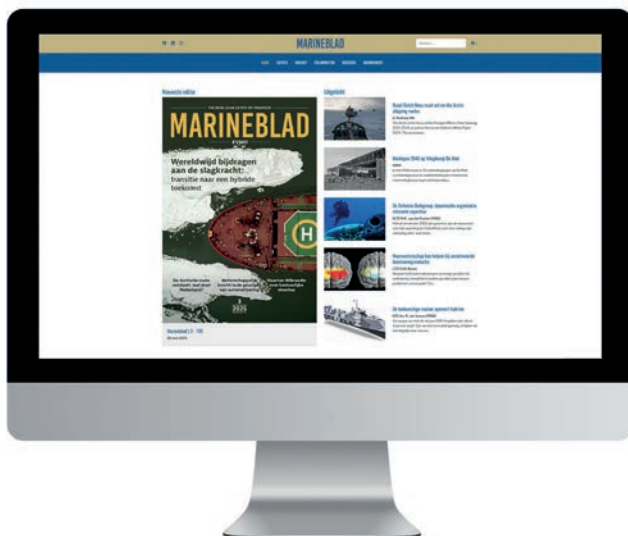


Marineblad.nl is live!

Op woensdag 24 juni is marineblad.nl live gegaan. De website is ontworpen ter ondersteuning van het fysieke blad, waarbij de synergie tussen het gedrukte en het digitale naar een hoger niveau is gebracht. Sinds 2023 is op de achtergrond hard gewerkt aan een toegewijde omgeving waarbinnen de unieke content van het blad breed toegankelijk is.

Op marineblad.nl kan de bezoeker terecht voor recente edities, smaakvol vormgeven web-artikelen, columns en dossiers. Natuurlijk ontbreken de cartoons niet. In het archief kan men met brede of juist zeer gerichte zoekacties bij de gewenste content komen. De website wordt continu uitgebreid en is dus zeker nog een *work-in-progres*. Voor de toekomst bekijken we mogelijkheden voor een toegewijde nieuwsbrief, waarbij de geïnteresseerde op de hoogte wordt gebracht van de nieuwste content.

Marineblad.nl belichaamt de visie om uiteindelijk alle 135 jaargangen digitaal te kunnen ontsluiten en met onze toonaangevende maritiem-militaire bijdragen een groter publiek kunnen bereiken. De website ondersteunt en verrijkt het fysieke blad, daar de redactie gelooft dat het succes van deze prachtige periodiek ligt in het verlengde van elkaar en niet ten koste van elkaar. We houden dus niet in met de gedrukte uitgave. Samen met onze zeestrijdkrachten groeit het blad in bereik, in kwaliteit en in omvang. Tips, ideeën of feedback op de gebruikerservaring? Stuur een berichtje naar marineblad@kvmo.nl.



Algemene Ledenvergadering 2025

Op woensdag 18 juni 2025 vond in gebouw Albatros op de Nieuwe Haven te Den Helder de jaarlijkse Algemene Vergadering van de KVMO plaats. Tijdens dit AV werden leden ingelicht over de stand van de vereniging alsook enkele actualiteiten. Vervolgens werd er een blauwe hap aangeboden, waarna het tijd was voor een interessant openbaar middagprogramma.



GENMAJMARNs Kees Schellens en KOLMARNs Rembrandt Posthumus namen de leden 's middags mee in de ontwikkelingen op het gebied van schaalbaarheid bij Defensie. De generaal ging onder andere in op de huidige stand van zaken op het defensiebrede niveau

en de kansen en uitdagingen die hierbij komen kijken. Coördinatie tussen verschillende delen van de organisatie is hierbij essentieel.

De kolonel ging tijdens het tweede uur in op CZSK en schaalbaarheid. Diverse scenario's waar de Konink-

lijke Marine mee geconfronteerd kan worden werden gepresenteerd. Ook was er aandacht voor de verschillende aspecten en richtingen waar rekening mee gehouden moet worden bij het opschalen van de organisatie. De dag werd afgesloten met een borrel.



Ereleden:

KOLMARNs b.d. A.H.P. Knoppen
KTZ b.d. L.J.M. Smit
KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek
KLTZ b.d. mr. O.W. Borgeld
KTZ b.d. ing. M.E.M. de Natris
KLTZ (LD) b.d. H.M.J. van de Burgt

Hoofdbestuur:

Voorzitter:
KLTZ (LD) J.L. ten Berg
Vice-voorzitter:
KLTZ drs. M.M.H. Heijligers
Secretaris:
LTZ2OC (LD) K.W. Lelieveld
Penningmeester:
KTZ (LD) C.M. van der Pijl
Namens Afdeling Noord
LTZ1 (LD) T.E. Scheeper-Schoon
Namens Afdeling Midden
KLTZ drs. M.M.H. Heijligers
Namens Afdeling Zuid
KLTZ R.O.P. Pulles EMSD
Namens Afdeling Caribisch gebied
Vacant
Namens Werkgroep Postactieven
KLTZ b.d. J.B.M. Ouwers
Namens Werkgroep Elders Actieven
LTZ1 b.d. ir. M.R.J. van 't Holt MBA
Namens Werkgroep Jongeren
LTZ3 F.F.O. van Dunné
Namens de Werkgroep Gender
KLTZ b.d. M.A.W. Riemens

Afdelingsbesturen:

Noord:
LTZ1 (LD) T.E. Scheeper-Schoon
KLTZ b.d. B. Fritzsche
LTZ1 S.M. Duineveld
LTZ2OC (TD) R. Brink
KTZ b.d. J. Goedknegt

Midden:
KLTZ drs. M.M.H. Heijligers
KTZ (TD) ir. J.J. Bleijs
KLTZ b.d. J. de Jonge
KTZ b.d. H. van Eijnden

Zuid:
KLTZ R.O.P. Pulles EMSD
KLTZ (SD) b.d. A.J. Zwijs
KTZA b.d. P.A. Brons (postactieven)

Caribisch Gebied:
Vacant

KVMO-leerstoel
Universiteit Leiden:
Vacant

Veteranenondersteuner KVMO
KLTZ b.d. Theo Zelisse
nos.kvmo.tz@gmail.com
06-41464319

Adres secretariaat:
Koninginnegracht 19
2514 AB Den Haag
T : 070-3839504
E : info@kvmo.nl
W : www.kvmo.nl

IN MEMORIAM

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

SBN b.d. **P.M. van Alderwerelt van Rosenburgh** († 16 mei 2025)
KLTZT b.d. **P.A. van Belle** († 24 mei 2025)
Mw. **N. te Boekhorst-Groeneveld** († 16 mei 2025)
Mw. **B. Brunsmann-Koot** († 27 april 2025)
KTZ b.d. **G.J. van der Meer** († 16 mei 2025)
KLTZE b.d. **H.B.W. Neut** († 7 maart 2025)
KLTZA b.d. **W.A.J. Wevers** († 7 mei 2025)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe

